

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Termékenységi trendek vizsgálata Magyarországon és Svédországban

GLÁZER-KNIESZ ADRIENN¹

ABSZTRAKT

A tanulmány célja Magyarország és Svédország termékenységi trendjeinek összehasonlító elemzése demográfiai mutatók (1980–2022) és strukturális tényezők időbeli alakulásának vizsgálatával. A tanulmány elsőként demográfiai indikátorok alapján elemzi a termékenységi mintázatok változását. Az ezt követő empirikus vizsgálat 1995–2022 közötti időszak trendelemzésén alapul, nemzetközi adatbázisokat felhasználva. A trendelemzés a teljes termékenységi arányszám, valamint a női foglalkoztatottság, iskolai végzettség, nemek közötti bérkülönbség és családtámogatások GDP-arányos szintjének időbeli változását vizsgálja. Az eredmények szerint a termékenység alakulása több esetben együtt változott gazdasági, társadalmi és intézményi tényezőkkel. Magyarországon a TTA 2011-es mélypont után emelkedni kezdett, Svédországban pedig a termékenység viszonylag stabil, ahol a természetbeni családtámogatások növekedése és a magas női foglalkoztatottság segítik a gyermekvállalás és munkavégzés összeegyeztetését. A vizsgálat rávilágít arra, hogy a családpolitikai intézkedések hatását a strukturális környezet nagymértékben meghatározza.

KULCSSZAVAK: termékenységi trendek, családpolitika, Magyarország, Svédország, trendelemzés, strukturális tényezők

ABSTRACT

Analysis of Fertility Trends in Hungary and Sweden

The aim of this study is to conduct a comparative analysis of fertility trends in Hungary and Sweden by examining demographic indicators (1980–2022) and the temporal evolution of structural factors. The first part of the study analyzes changes in fertility patterns based on demographic indicators. This is followed by an empirical investigation relying on trend analysis of time series data from 1995 to 2022, using international statistical databases. The trend analysis focuses on the temporal development of total fertility rates (TFR), as well as female employment rates, educational attainment, gender wage gaps, and the share of family benefits relative to GDP. The findings indicate that fertility trends often coincided with economic, social, and institutional changes. In Hungary, the TFR began to rise following its 2011 low point, while in Sweden fertility has remained relatively stable, supported by the expansion of in-kind family benefits and high female employment rates, which facilitate the reconciliation of childbearing

¹ Doktorandusz, PTE Demográfia és Szociológia Doktori Iskola; email: knieszadrienn@gmail.com

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

and participation in the labour market. The analysis highlights that the impact of family policy measures is strongly conditioned by the broader structural environment.

KEYWORDS: *fertility trends, family policy, Hungary, Sweden, trend analysis, structural factors*

Bevezetés

A gazdaságilag fejlett országokban az 1960-as évektől csökkenő termékenységi trend figyelhető meg, amely sok esetben a 2000-es évekig tartott, és azóta is alacsony reprodukciós szinten stagnál. A termékenység alakulását több tényező is befolyásolja: gazdasági fejlettség, kulturális környezet, családpolitika, iskolázottság, illetve a munkaerőpiaci helyzet. Ezek elemzése több szempontból is kiemelt jelentőséggel bír. Egyrészt a gazdasági növekedés termékenységre gyakorolt hatása nem egyértelmű, másrészt a nyugat- és észak-európai országok teljes termékenységi arányszáma jellemzően 1,5 és 1,9 között ingadozik, míg más országokban 1,5 alatt marad (Luci-Thévenon 2011; Luci-Greulich-Thévenon 2014).

A második demográfiai átmenet elmélete szerint a gazdasági fejlődéssel és értékváltozásokkal párhuzamosan megjelent a kisebb gyermekszám ideálja (Andorka 1987). A nők fokozódó oktatási és gazdasági részvétele növelte a gyermekvállalás használdozati költségeit, ami halasztáshoz és a születések számának csökkenéséhez vezetett. A háttérben az individualizáció, a szekularizáció, a nemek közötti egyenlőség erősödése és az életmódok diverzifikációja áll (Lesthaeghe 2010), míg a munkavállalás és anyaság összehangolásában az állami intézményrendszer kulcs szerepet játszik (Bukodi 2005).

E folyamatok eltérő ütemben zajlottak Nyugat-, Észak- és Kelet-Közép-Európában. A keleti blokk országaiban a második demográfiai átmenet jellemzői leginkább a rendszerváltást követően jelentek meg, részben a gazdasági visszaesés következményeként (Lesthaeghe 2010). A modern fogamzásgátlás elterjedése és az értékváltás nyomán a gyermekvállalás egyre inkább tudatos döntéssé vált (Sobotka 2011).

Jelen kutatásnak kettős célja van. Az egyik az észak-európai régió és a kelet-közép-európai régió egy-egy országának, Svédország és Magyarország termékenységi tendenciáinak feltárása és jellemzőinek leírása demográfiai mutatókkal. A demográfiai mutatók használata egy leíró elemzés lehetőségét nyújtja, melynek során érdemes figyelembe venni a termékenység teljes és korszpecifikus arányszámait, valamint a reprodukciós együtthatókat. A termékenységi tendenciák elemzésével történeti vonatkozásban is megismerhetjük az országok termékenységi viszonyait. A tanulmány másik célja annak feltárása, hogy milyen időbeli mintázatok és együtt mozgások figyelhetők meg a teljes termékenységi arányszám (TTA) és a családpolitikai intézkedések főbb komponensei, valamint társadalmi-gazdasági mutatók között Magyarország és Svédország esetében. Jelen elemzés nem törekszik arra, hogy Magyarországot a teljes kelet-közép-európai régió reprezentánsaként mutassa be.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Inkább komparatív esettanulmányként értelmezhető, amely két eltérő demográfiai és intézményi modell – a skandináv jóléti és a posztoszocialista átmeneti modell – közötti különbségekre világít rá. Magyarország sajátos mintázatai – amelyek több ponton eltérnek például Csehország vagy Szlovákia trendjeitől – éppen ezért teszik indokolttá az összevetést Svédországgal. Az elemzés nem oksági kapcsolatok kimutatására törekszik, hanem a termékenységi trendek és strukturális – társadalmi-gazdasági – tényezők időbeli alakulásának összevetésére, különös tekintettel azok párhuzamos vagy eltérő irányú változásaira. Ez alapján az országok termékenységi profilja széleskörűen kerül bemutatásra.

A tanulmány szerkezete a következőképpen épül fel: az első rész áttekinti a termékenységi mutatókat, a termékenység alakulását befolyásoló legfontosabb tényezőket, valamint a demográfiai jellemzését a két ország termékenységének; ezt követi a módszertani rész, amely az adatforrásokat és az alkalmazott elemzési technikákat mutatja be. Az empirikus fejezet a két vizsgált ország trendjeit elemzi indikátorcsoportonként, majd a záró szakaszban összefoglalásra kerülnek a legfontosabb megállapítások.

A termékenység elemzésének megközelítései és az időbeli változások alakulása

TERMÉKENYSÉGI MUTATÓK

A jóléti államokban a termékenység csökkenése gyakori megállapítás, ugyanakkor annak mérésére többféle megközelítés létezik. A demográfiában a termékenység a szülőképes korban lévő nőkre jutó élveszületések számát jelenti (Véron et al. 2002; McDonald 2000). Amennyiben a szülőképes korban lévő nőket korévenként nézzük és az adott korcsoportban az élveszületések számát viszonyítjuk az azonos korú női népesség évközepi számához, úgy megkapjuk a korszpecifikus termékenységi arányszámokat. Ez alapján végig követhetjük és összehasonlíthatjuk az egyes évjáratok termékenységét, termékenységi magatartását adott életkorban, mely korszakok gyermekvállalási tendenciáinak a lenyomatait is jelentik (Spéder 2021.)

A korszpecifikus termékenységi arányszámok segítségével meghatározhatjuk a teljes termékenységi arányszámot (TTA), ami azt mutatja meg, hogy egy nő élete során hány gyermeket szülne, ha az adott év termékenységi viszonyai állandósulnának (Kamarás 2000; Spéder 2014; Őri-Spéder 2020). Bár a TTA egyetlen számmal megragadja a termékenységi magatartást, torzíthatja azt a gyermekvállalás halasztása vagy előre hozatala. A Bongaarts-Feeney-féle korrigált TTA (kTTA) ezt a torzítást csökkenti azzal, hogy figyelembe veszi a gyermekvállalás időzítését és a gyermektelenséget is (Berde-Kovács 2016; Berde-Németh 2014, 2015; Kapitány-Spéder 2018).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

A generációs elemzés lehetővé teszi a születési kohorszok termékenységi magatartásának értékelését. A kumulált termékenységi mutató megmutatja, hogy adott kohorsz tagjai egy bizonyos életkorig hány gyermeket szültek, míg a befejezett termékenység az egész reprodukzív életciklusra vonatkozik (Spéder 2014; Berde–Kovács 2016; KSH NKI Fogalomtár).

További mutatók a reprodukciós együtthatók. A bruttó reprodukciós együttható azt mutatja, hány leánygyermeket szülne egy nő élete során, míg a nettó reprodukciós együttható ezt a túlélési esélyekkel korrigálja. A nettó érték mindig alacsonyabb, és történetileg nagyobb volt a különbség a magas halandóság miatt, mint napjainkban (Kamarás 2000).

A termékenységi mutatók a jelenlegi és múltbéli tendenciák értelmezése mellett jövőbeli becslések alapját is képezik. Ezek gyakran a jelenlegi TTA-n és kohorsztermékenységen alapulnak, és különböző scenáriók felállítására alkalmasak a termékenységet befolyásoló várható hatások függvényében (Szabady 2004; Berde–Draancz 2022).

A következő szakaszban összegzésre kerül, hogy milyen társadalmi-gazdasági folyamatok (strukturális tényezők) gyakorolják a legfontosabb hatásokat a termékenységre, majd a fenti mutatók segítségével kerül sor a magyar és a svéd termékenységi trendek bemutatására az 1980-as évektől 2022-ig.

A TERMÉKENYSÉG ALAKULÁSÁT BEFOLYÁSOLÓ LEGFONTOSABB TÉNYEZŐK

A termékenység és a gazdasági tényezők kapcsolatát vizsgáló kutatások gyakran a teljes termékenységi arányszám (TTA) és a GDP kapcsolatán alapulnak, noha az eredmények nem minden esetben egyértelműek (Balbo et al. 2013). Egyes tanulmányok a GDP-t, mások a Human Development Index-et (HDI-t) alkalmazzák (GDP, a várható élettartam és az iskolázottság összevont mutatója) a termékenység értelmezéséhez, azonban ez utóbbi aggregált jellege miatt elfedheti az egyes komponensek hatását (Ashraf et al. 2013; Bongaarts 2015; Luci-Greulich-Thévenon 2014).

Míg a klasszikus demográfiai és közgazdasági elméletek szerint a gazdasági fejlettség növekedése a termékenység visszaesésével jár együtt, az újabb empirikus vizsgálatok árnyalják ezt a képet. A fejlett országokban a GDP és a termékenység kapcsolata már nem egyértelműen negatív, egyes fejlettségi szint felett pozitívvá válhat (Luci-Greulich-Thévenon 2014). A termékenység a gazdasági ciklusokkal is eltérően mozoghat: korábban anticiklikus volt (a gazdasági nehézségek, mint például a recesszió vagy a munkanélküliség növekedése, ösztönözheti az embereket arra, hogy kevesebb gyermeket vállaljanak), de napjainkra inkább prociklikussá vált, vagyis a termékenység pozitívan reagál a gazdasági növekedésre (Karaman-Goldstein 2018; Buyukkececi–Engelhardt 2021).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

A jövedelmek és a nemek közötti bérkülönbség szintén hatással lehet a termékenységre. A relatíve magasabb női jövedelem hozzájárulhat a termékenységi csökkenés lassításához (Day 2016). A női foglalkoztatás hatása azonban kettős: míg a növekvő részvétel csökkentheti a teljes termékenységi arányszámot, a munkanélküliség szintén negatív hatással lehet rá (Ali et al. 2022; Madsen et al. 2018; Baudin et al. 2020; König-Castillo et al. 2022).

Az iskolai végzettség hatása szintén ambivalens. Egyes kutatások szerint a magasabb végzettségű nők kevesebb gyermeket vállalnak (Merz–Liefbroer 2018; Götmark–Andersson 2020), míg mások a felsőfokú végzettség növekedésével párhuzamos termékenységnövekedést mutatnak ki a fejlett országokban (Lee 2020; Vasireddy et al. 2023). A gyermekvállalás időzítése szintén fontos tényező, hiszen bár az első szülés késleltetését gyakran a termékenység csökkenésével hozzák összefüggésbe, empirikus eredmények szerint ez nem feltétlenül vezet alacsonyabb befejezett termékenységhoz (Beaujouan–Toulemon 2021).

A gyermekgondozási szolgáltatások elérhetősége bizonyítottan pozitív hatással van a termékenységre. A nyugati jóléti államokban az ilyen típusú intézkedések hatékonyabban növelik a születésszámot, mint a készpénzes támogatások (Bergsvik et al. 2021; Wood–Neels 2019; Bauernschuster et al. 2016).

Termékenységi szándékok

Míg a tanulmány elsősorban a megvalósult termékenység mutatóival dolgozik, a szakirodalom hangsúlyozza a gyermekvállalási szándékok és azok megvalósulásának kulcsfontosságát a termékenységi trendek értelmezésében. A gyermekvállalási szándék fogalma a kívánt vagy tervezett gyermekszámot jelenti, amely sok esetben eltér a ténylegesen megszületett gyermekek számától. A demográfiai kutatásokban ezért gyakran különbséget tesznek a kívánt gyermekszám és a megvalósult gyermekszám között. Az eltérés a kettő között különösen értékes információt nyújt a családpolitikai és társadalmi kontextus hatásainak megértéséhez, mert közvetlenül jelzi, hogy a társadalmi-gazdasági és intézményi környezet mennyiben támogatja vagy akadályozza a reprodukciós terveket. Ha a szándékolt és a megvalósult gyermekvállalás között jelentős eltérés van, az arra utal, hogy a családok előtt strukturális akadályok állnak, például gazdasági bizonytalanság, lakhatási nehézségek vagy a munka és magánélet összeegyeztetésének problémái. Amennyiben viszont a kívánt és tényleges gyermekszám közelebb esik egymáshoz, az a társadalmi intézmények és családpolitikai eszközök támogató szerepére utal.

Svédország termékenységi mutatói európai összehasonlításban viszonylag magasak, ugyanakkor a rövid távú termékenységi szándékok megvalósulása összetett folyamat, amelyet demográfiai, társadalmi-gazdasági és szakpolitikai tényezők alakítanak (Andersson 2008; Oláh–Bernhardt 2008). A kutatások szerint a nők szándékai

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

erősebben befolyásolják a tényleges gyermekvállalást, különösen a második és harmadik születések esetében (Duvander et al. 2017; Duvander et al. 2020). Bár a párok gyakran egyetértenek a gyermekvállalás időzítésében, a kívánt gyermekek számában eltérések tapasztalhatók, a nők általában több gyermeket szeretnének (Schytt 2014). Az alacsony társadalmi-gazdasági státusz csökkenti a szándékok megvalósulásának esélyét, és például magasabb perinatális komplikációs arányokhoz vezethet (Gudmundsson et al. 1997). A svéd családpolitika a nemek közötti egyenlőségre és a munkaerő-piaci részvételre épül, és közvetve támogatja a termékenységi szándékok megvalósulását (Andersson 2008). Az állami szerepvállalás (de-familializáció) erősíti az egyéni autonómiát, ugyanakkor gyengíti a generációk közötti családi támogatást (Björnberg-Ekbrand 2008; Kolk 2014). A stabil munkaerő-piaci helyzet és a rugalmas munkafeltételek szintén fontos tényezők a szándékok megvalósulásában (Kaufman-Bernhardt 2012; Grönlund-Magnusson 2024). Svédországban a közösségi normák és társadalmi környezet szerepe viszonylag csekély, a gyermekvállalást sokkal inkább az egyéni élethelyzetek és a párkapcsolati tényezők alakítják (Dribe et al. 2017; Brännström 2012).

Magyarországon a rövid távú termékenységi szándékok és a tényleges gyermekvállalás között tartós szakadék figyelhető meg, amelyet gazdasági bizonytalanság, partnerkapcsolati instabilitás és a hagyományos nemi szerepek erős hatása magyaráz (Spéder 2006; Spéder-Kapitány 2009). A termékenység folyamatos csökkenése a hatvanas évektől napjainkig tart, és együtt jár a kétgyermekes családmódel dominanciájának visszaszorulásával, valamint a gyermektelenség emelkedésével (Spéder-Kamarás 2008; Öri-Spéder 2020). A felsőfokú végzettség megszerzése szoros kapcsolatban áll a gyermekvállalás halasztásával és a gyermekvállalási szándékok csökkenésével, különösen a nők körében (Spéder 2006). A családpolitikai intézkedések – például a pénzbeli támogatások és adókedvezmények – gyorsíthatják a második gyermek megszületését, de nem növelik az összes megszülető gyermek számát (Klinger 1984; Spéder et al. 2020). A munka és a család konfliktusa különösen a magasan képzett, férfias szakmákban dolgozó nőknél vezet a termékenységi szándékok feladásához (Paksi et al. 2022). A vallásosság és a tradicionális családi értékek bizonyos társadalmi rétegekben továbbra is erősen formálják a szándékokat, ugyanakkor gyakran ellentmondásosan hatnak a tényleges gyermekvállalásra (Fényes et al. 2020). Jelentősek a regionális különbségek is: a perifériás és válság sújtotta térségekben alacsonyabb a termékenységi szándékok megvalósulásának esélye, míg a szuburbanizációs övezetekben kedvezőbb folyamatok figyelhetők meg (Tóth et al. 2024). A partnerkapcsolati instabilitás – például válás vagy együttélések felbomlása – tovább rontja a gyermekvállalási szándékok megvalósulását, különösen az alacsonyabb társadalmi státuszú csoportokban (Spéder 2006). A magyar családpolitikai rendszer hosszú szülői szabadságot biztosít, amely ugyan jövedelmi biztonságot nyújt, de hozzájárul a nők munkaerő-piaci marginalizációjához, ezáltal közvetve akadályozza a további gyermekvállalást (Fodor-Kispéter 2014). Nemzet-

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

közi összehasonlításban Magyarország – más posztszocialista országokhoz hasonlóan – alacsonyabb termékenységi szándék-megvalósítási rátával rendelkezik, amit a társadalmi értékvtáltás lassúsága és a gazdasági bizonytalanság magyaráz (Spéder-Kapitány 2014; Jemna-David 2022).

A munka-magánélet egyensúlya a termékenységi szándékok és azok megvalósulásának egyik kulcsfontosságú tényezője, amelyet a szakirodalom mind Svédország, mind Magyarország esetében hangsúlyoz (Oláh 2003; Oláh-Bernhardt 2008). Svédországban a gyermekvállalást támogató intézkedések – például a szülői szabadság széles körű hozzáférhetősége, a nemek közötti egyenlőséget ösztönző apaszabadság, valamint a rugalmas munkaidő és a kiterjedt bölcsődei hálózat – mérséklék a munka és a családi élet közötti konfliktust (Andersson 2008; Duvander-Andersson 2008). A kutatások szerint az apák szülői szabadságon töltött ideje közvetlenül növeli a második és harmadik gyermek megszületésének valószínűségét, ezáltal hozzájárulva a termékenységi szándékok teljesüléséhez (Duvander et al. 2017). A svéd munkaerőpiac sajátosságai – mint a részmunkaidős foglalkoztatás lehetősége és a nők magas munkaerő-piaci részvétele – szintén elősegítik a munka és a család összehangolását (Stanfors 2006; Grönlund-Öun 2018).

Magyarországon a családpolitika inkább az anyagi ösztönzőkre és a hosszú otthonmaradás lehetőségére épül, amely biztonságot nyújt ugyan, de felerősíti a munka-magánélet konfliktust (Klinger 1984; Spéder et al. 2020). A gyermekgondozási díj (GYED) és gyermekgondozást segítő ellátás (GYES) rendszere hozzájárul a nők hosszú távú munkaerő-piaci kieséséhez, ami a további gyermekvállalás valószínűségét csökkenti (Fodor-Kispéter 2014). A bölcsődei férőhelyek hiánya, különösen a vidéki térségekben, tovább erősíti a konfliktust, mivel a kisgyermekes anyák számára nem áll rendelkezésre megfelelő intézményi háttér. A részmunkaidős és rugalmas foglalkoztatási formák aránya az uniós átlag alatt marad, így a szülők számára kevés reális lehetőség adódik a munka és a család összeegyeztetésére (Neményi-Takács 2016). Ezzel szemben a tradicionális nemi munkamegosztás továbbra is erős: a gyermeknevelés fő felelőssége a nőkre hárul, ami akadályozza a termékenységi szándékok megvalósulását (Takács-Szalma 2022; Paksi et al. 2022).

A két ország közötti különbség tehát abban ragadható meg, hogy míg Svédországban a politikai intézkedések és intézmények a munka-magánélet konfliktus mérséklésére törekcszenek, addig Magyarországon számos intézkedés – bár kifejezetten pronatalista céllal jött létre – paradox módon inkább felerősíti a konfliktust. Ennek eredményeként Svédországban a kívánt és a tényleges gyermekszám közötti különbség kicsi marad, míg Magyarországon a szándékok és a tényleges termékenység között tartós szakadék figyelhető meg (Spéder 2006; Spéder-Kapitány 2009).

Összességében Svédországban a gyermekvállalási szándékok nagyobb arányban valósulnak meg, amit az erős intézményi háttér, a nemek közötti egyenlőségre épülő családpolitika és a rugalmas munkafeltételek támogatnak. Magyarországon ezzel szemben tartós szakadék figyelhető meg a szándékok és a tényleges gyermekvállalás

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

között, amelyet gazdasági bizonytalanság, a munka és család konfliktusa és a tradicionális nemi szerepek fennmaradása magyaráz. Míg Svédországban a második és harmadik gyermek vállalása is gyakran megvalósul a szándékok alapján, addig Magyarországon sokszor már a tervezett második gyermek sem születik meg. Jelentős különbség az is, hogy a svéd modell a nők munkaerő-piaci részvételét támogatja, míg a magyar hosszú szülői szabadság inkább a nők munkaerő-piaci marginalizációját erősíti. Nemzetközi összehasonlításban Svédország közelebb áll a reprodukzív szándékok megvalósulásához, míg Magyarország az alacsonyabb termékenységet mutató posztoszocialista mintázatba illeszkedik.

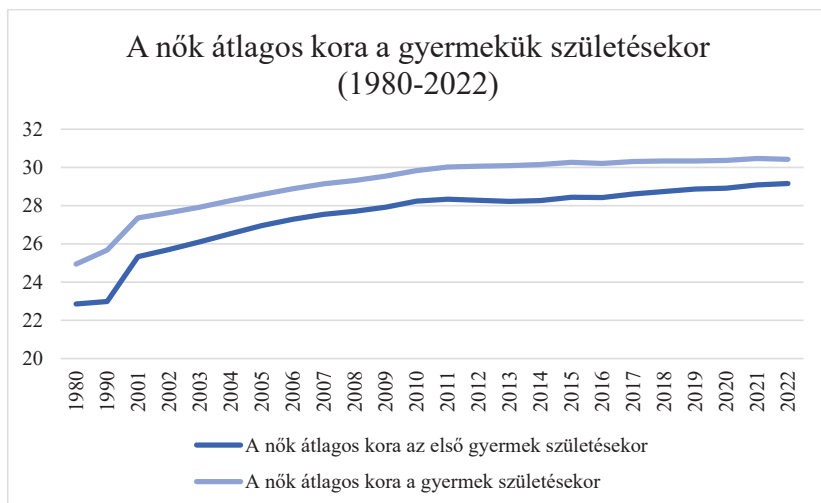
A magyar termékenységi magatartás jellemzői

A rendszerváltást megelőzően az anyává válás átlagosan a nők 20-24 éves korában volt jellemző, míg a rendszerváltás után a gazdasági bizonytalanság, az oktatási expanzió, valamint a második demográfiai átmenet hatásainak köszönhetően egy halasztó tendencia kezdődött (Spéder 2014). Ennek következtében kitolódott az első gyermek vállalása az anyák 25–29 éves korára (1. ábra), valamint egyre gyakrabban 30 éven felüli életkorra is (Kamarás 2000). Az anyává válás életkorának tekintetében 2011-ig folyamatos növekedés látszott, melynek során megszűnt a korábbi fiatalkori gyermekvállalás és a húszas évek végére, illetve harmincas évek elejére halasztódott. Ez a folyamat 2011 után lelassult, ugyanis a rendszerváltástól 2011-ig 5 évvel tolódott ki az anyává válás átlagos életkora, míg 2011 és 2017 között 28,3-ról 28,6-ra, vagyis alig változott (Kapitány–Spéder 2018). 2006 és 2011 között változás történt, ugyanis azóta a legtöbb gyermek a 30–34 éves korosztályban születik, a 25–29 éves korosztály a második helyre került a halasztás folyamatának következtében. 2010 és 2016 között növekedett a 15–19 éves korúak gyermekvállalása, melynek következtében egy időre kétpólusúvá vált a gyermekvállalás valószínűségének görbéje. Ez azonban nem bizonyult tartós jelenségnek, ugyanis napjainkig folyamatosan csökkenő tendenciát mutat a legfiatalabb korcsoport gyermekvállalása (Kapitány–Spéder 2018).

Az anyává válás és a gyermekvállalás átlagos életkora viszonylag rövid idő alatt közel öt évvel emelkedett. A halasztás leginkább az első gyermek vállalására vonatkozik (Berde–Németh 2015), amely gyakran azzal jár, hogy a tervezett gyermekek nem vagy kisebb számban születnek meg, így csökken a TTA (Berde–Németh 2015). A gyermektelen és egygyermekes családok aránya nő, míg a korábban jellemző kétgyermekes modell visszaszorulni látszik (Őri–Spéder 2020). A gyermekvállalás elhalasztása következtében egyes tervezett gyermekek végül nem születnek meg. Ezen túl a szülőképes korú nők számának periodikus csökkenése – részben a Ratkó-korszak okozta demográfiai hullámvölgyek miatt – is hozzájárul a születésszám visszaeséséhez (Spéder 2014). Fontos azonban kiemelni, hogy a termékeny korú

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

1. ábra. A nők átlagoskora az első és az összes gyermek születésekor (1980–2022)

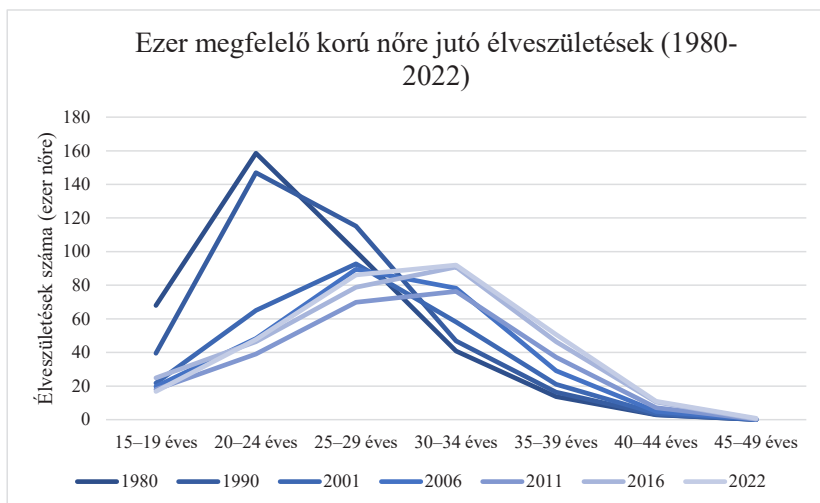
Forrás: Saját szerkesztés a KSH 22.1.1.7. Élveszületések az anya és az újszülött főbb jellemzői szerint adatai alapján

nők számának csökkenése önmagában is érvényesülne, csak a születésszámok alakulását kevésbé torzítnák a kohorszhatások.

A termékenység iskolai végzettség szerint jelentős eltéréseket mutat. Az 1990-es években a legalacsonyabb végzettségűek körében volt a legmagasabb termékenység, és náluk figyelhető meg a legkisebb halasztás. A gyermekvállalás időzítése és a gyermekszám tekintetében iskolázottság szerinti különbségek érvényesülnek. Az oktatási expanzió különösen az érettségizettek körében eredményezte a gyermekszám csökkenését a 2000-es évek elején (Husz 2006). Ugyanakkor más kutatások szerint az iskolázottság elsősorban a gyermekvállalás életkori időzítésére hat, míg a korszpecifikus termékenységi görbék közötti eltérés csekély (Spéder 2021). A legmagasabb végzettségűek körében jellemzőbb a gyermektelenség, viszont ők nagy valószínűséggel és gyorsan vállalnak második gyermeket. A nagycsaládos modell a legalacsonyabb végzettségűeknél a leggyakoribb, őket követik a magas végzettségűek (Spéder 2021). Spéder (2021) szerint a gyermekvállalás időzítése és a gyermekszám szerinti megoszlás alapján termékenységi mintaváltás figyelhető meg, amely a kohorszmutatók stabilizálódására és a halasztás befejeződésére utal (Spéder 2021).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

2. ábra. Ezer megfelelő korú nőre jutó élveszületések (1980–2022)

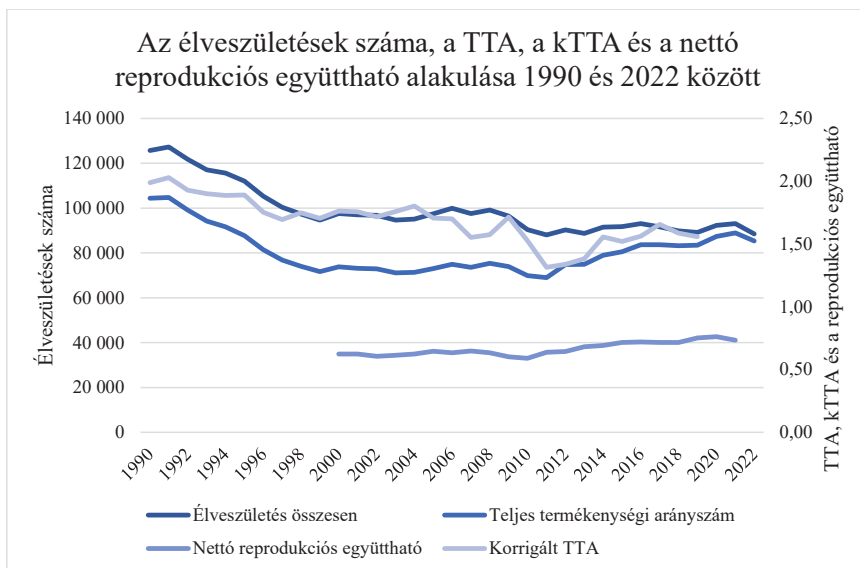
Forrás: Saját szerkesztés a KSH 22.1.1.8. Ezer megfelelő korú nőre jutó élveszületések adatai alapján

Az előző évezred végén a legtöbb nő 20–24 éves kora között vállalt gyermeket, 1990-ben már látszik a 25–29 éves korúak gyermekvállalásának növekedése (2. ábra). A két görbe alakja is jól mutatja az említett trendeket, míg a következő évtizedekre már egy sokkal laposabb és jobbra tolódó görbe képe rajzolódik ki a jelölt években. Ez mutatja, hogy a gyermekvállalás átlagos kora a 20–24 éves korcsoportról áttolódik a 25–29 éves korcsoportra, majd a legjellemzőbbé a 30–34 éves korcsoportban válik, így a halasztás és a heterogenitás tendenciája is kirajzolódik (Spéder 2014).

A gyermekvállalással kapcsolatos halasztó magatartás következtében tehát csökken a TTA, azonban a halasztást követő bepótlás időszakában ebből következően emelkedni kezd a termékenység. Spéder (2021) becslése alapján azonban elmondható, hogy a halasztás előtti termékenységi szintnél alacsonyabb szinten állapodik meg a termékenység a mintaváltás következtében (Spéder 2021). Az alábbi ábrán látható (3. ábra), hogy az élveszületések száma és a TTA 2012-ig szinte teljesen együtt mozgott. 2012 után azonban a TTA enyhe növekedését láthatjuk az élveszületések számának változatlansága mellett. A 3. ábra is jól mutatja azt a tendenciát, hogy ugyanannyi élveszületés jut az anyák kisebb létszámú (1980-ban nagyjából 2,5 millió fő, majd 2022-re 2,05 millió fő) csoportjára, így a TTA emelkedik. A TTA azonban még így sem közelíti meg kellőképpen a reprodukcióhoz szükséges 2,1-es értéket (Kapitány–Spéder 2018).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

3. ábra. Az elveszületések száma, a TTA, a kTTA és a nettó reprodukciós együttható alakulása 1990 és 2022 között

Forrás: Saját szerkesztés a KSH 22.1.1.6. Élveszületések és teljes termékenységi arányszám és 22.1.1.1. A népesség, népmozgalom főbb mutatói adatok alapján

A 45–49 éves nők megoszlását vizsgálva a gyermekek száma szerint megállapítható, hogy kis mértékben még mindig a kétgyermekes családmóddal a domináns, azonban 2001 óta sokat veszített népszerűségéből főként az egygyermekes, valamint a gyermektelen nők javára (1. táblázat). 2001-ben még minden második 45–49 éves nőnek két gyermeke volt, mára azonban már csak minden harmadiknak, miközben a gyermektelenek aránya 8%-ról 16,3%-ra növekedett. Ezek alapján tehát a gyermekszám differenciálódása figyelhető meg (Spéder, 2021). A három vagy többgyermeket vállalók aránya nem változott lényegesen, azonban az egygyermekes nők arányában szintén 8 százalékpontos növekedés következett be (Kapitány–Spéder 2018).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

1. táblázat. 45–49 éves nők megoszlása a gyermekek száma szerint
a népszámlálások éveiben 2001 és 2022 között

45–49 éves nők megoszlása a gyermekek száma szerint	2001	2011	2022
0 élve született gyermekkel	8,0%	9,0%	16,3%
1 élve született gyermekkel	20,6%	22,4%	28,8%
2 élve született gyermekkel	52,2%	46,0%	35,9%
3 élve született gyermekkel	14,3%	16,1%	13,8%
4 élve született gyermekkel	3,1%	4,1%	3,4%
5 vagy több élve született gyermekkel	1,8%	2,5%	1,9%

Forrás: Saját számítás A 15 éves és idősebb népesség családi állapota és termékenysége vármegyénként, településtípusonként (KSH) adatok alapján

Kontextuális tényezők

A magyar családtámogatási rendszer egyik deklarált célja a termékenység növelése, ugyanakkor a legújabb szakirodalom szerint ez a politika nem általános pronatalista, hanem inkább szelektív pronatalizmusnak tekinthető az utóbbi évtizedben. Ez azt jelenti, hogy bizonyos társadalmi csoportokat – elsősorban a házasságban élő, középosztálybeli, stabil munkajövedelemmel rendelkező családokat – részesít előnyben (Szalma et al. 2022). Ez a szelektív megközelítés jól mutatja, hogy a támogatások hatása erősen differenciált lehet a különböző társadalmi rétegekben.

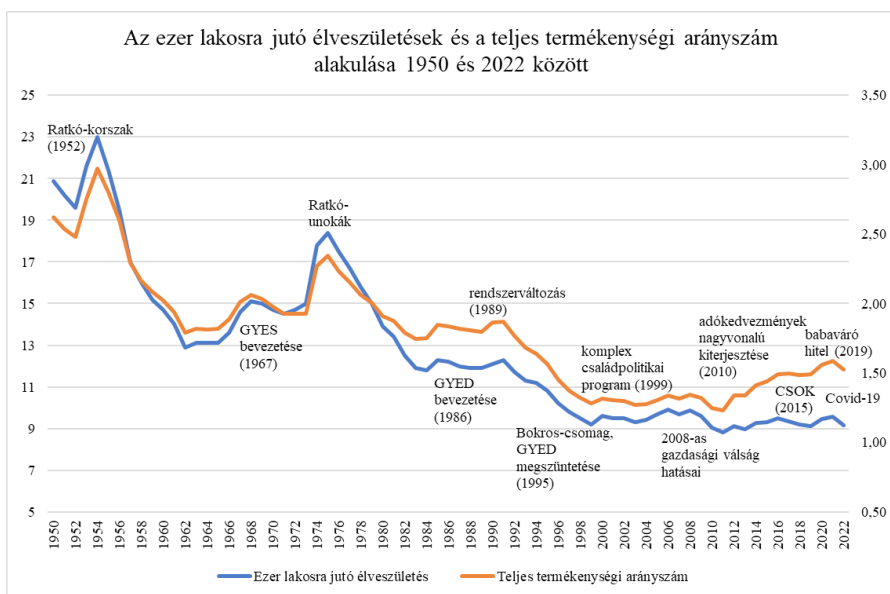
A családpolitikai intézkedések és a termékenységi mutatók időbeli alakulása között számos esetben párhuzam figyelhető meg – ilyen együtt mozgások megjelentek a szocialista időszakban és a rendszerváltást követően is (4. ábra). Az egyik leggyakrabban vizsgált intézkedés a családi pótlék, amely a 60-as, 80-as években, valamint a 90-es évek elején a termékenységi ráta növekedésével egy időben került bevezetésre vagy bővítésre. Az 1960-as évek második felében a GYES² bevezetése,

² A napjainkban legszélesebb körben ismert ellátást 1967-ben vezették be gyermekgondozási segély (GYES) elnevezéssel. A gyermek két és fél éves koráig járó fix összegű juttatás a leghosszabb időtartamú, legkedvezőbb juttatás volt bevezetésekor Európa szerte. 1999 után alanyi jogú juttatás lett (Makay 2017). A GYES összege 2008 óta változatlan, havi bruttó 28 500 forint, melyből 10% nyugdíj járulék kerül levonásra. A GYES-t apák és nagyszülők is igénybe vehetik, annyi csupán a kikötés, hogy a gyermek fél éves koráig nem végezhető kereső tevékenység, ezután pedig heti 30 órát nem meghaladó mértékben végezhető (Makay-Blaskó 2012). Jellemzően a GYED-re nem jogosult szülők veszik igénybe, illetve a GYED lejártá után a gyermek három éves koráig a GYED-re jogosult szülők is.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

illetve 1985-ben a GYED³ bevezetése idején is emelkedett a termékenységi mutató (Tárkányi 2002). Hasonlóképp, 1999-ben és 2000-ben – amikor ismét bevezették a GYED-et, és növelték a családi adókedvezmény összegét – szintén emelkedést mutatott a termékenység (Tárkányi 2002). Fontos azonban kiemelni, hogy az ilyen együtt járáások nem feltétlenül jelentenek közvetlen ok-okozati összefüggést; a termékenység alakulását számos más gazdasági, társadalmi és kulturális tényező is befolyásolhatja, amelyek együttes hatását nehéz elkülöníteni.

4. ábra. Az ezer lakosra jutó élveszületések és a teljes termékenységi arányszám alakulása 1950 és 2022 között családpolitikai intézkedések megjelölésével
Forrás: Kiegészített ábra Spéder (2022) doktori iskolai jegyzet alapján

A gyermekvállalás halasztása, a szexuális forradalom és a modern fogamzásgátlás elterjedése következtében a gyermekvállalás egyre inkább tudatos döntéssé vált, amely a termékenységi trendek csökkenéséhez vezetett (Sobotka 2011). E folyama-

³ Napjainkban a gyermekgondozási díj (GYED) biztosítási jogviszonyhoz kötött juttatás, amely a jogosult korábbi átlagkeresetének 70%-ának megfelelő összeg, de legfeljebb a mindenkor minimálbér kétszeresének 70%-a és a kisgyermek fél éves és két éves kora között vehető igénybe. Az összegből nyugdíjjárulékot és személyi jövedelemadó előleget vonnak (Makay-Blaskó 2012). 2014 óta a GYED mellett kereső tevékenység is folytatható, nem szűnik meg a juttatás folyósítása, mely konstrukció igen kedvező a gyermeknevelés mellett a munkaerőpiacra visszatérni kívánó anyák számára. A GYED-et is igénybe vehetik az apák és a nagyszülők is (Makay 2018).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

tok megértéséhez nélkülözhetetlen az 1989-es rendszerváltás és a 2008-as gazdasági válság okozta bizonytalanság, mint a termékenységet visszavetítő tényezők: csökkenő állami támogatások, jövedelmi bizonytalanság, munkanélküliség és társadalmi anómia. Comolli (2017) kutatásai szerint a kelet-közép-európai térségben a munkanélküliség – különösen a 20–24 évesek körében – és a fogyasztói bizalom kulcsszerepet játszanak a termékenység csökkenésében. A 2008-as válság elsősorban a fiatal nőket érintette, de hosszabb távú hatások is kimutathatók idősebb csoportoknál; a női munkanélküliség különösen erősen visszafogta a gyermekvállalást (Comolli 2017). A gazdasági recesszió mellett a társadalmi fejlődés anómiája is hozzájárulhatott a gyermekvállalás elhalasztásához (Spéder–Kapitány 2014).

Szabó-Morvai Ágnes (2021) rámutatott: a stabil és rugalmas foglalkoztatás ösztönzően hat a gyermekvállalásra, különösen a fiatal és kisgyermekes nők esetében. A magyar családtámogatási rendszer ugyan csak mérsékelten növeli a termékenységet – különösen a harmadik gyermek esetében –, de leginkább azok az intézkedések hatékonyak, amelyek a foglalkoztatást, a bölcsődei ellátást és a lakhatást támogatják. A pénzbeli támogatások sokszor inkább időzítési hatást váltanak ki, míg a strukturális feltételeket célzó intézkedések – például a családi adókedvezmény és otthonteremtési támogatás – hosszabb távon is növelhetik a születésszámot (Szabó-Morvai 2021).

A 2010-es évektől a gazdasági fellendülés és a családtámogatások kiterjesztése (pl. családi adókedvezmény, CSOK) együtt jártak a termékenység növekedésével: a 2011-es 1,23-as mélypont után a TTA 2020-ra emelkedett, napjainkban 1,3 körül alakul (Berde–Drabancz 2022). Ez a növekedés összetett hatások eredménye: gazdasági stabilitás, támogatáspolitikai változások, valamint a gyermeket vállaló nők számának módosulása.

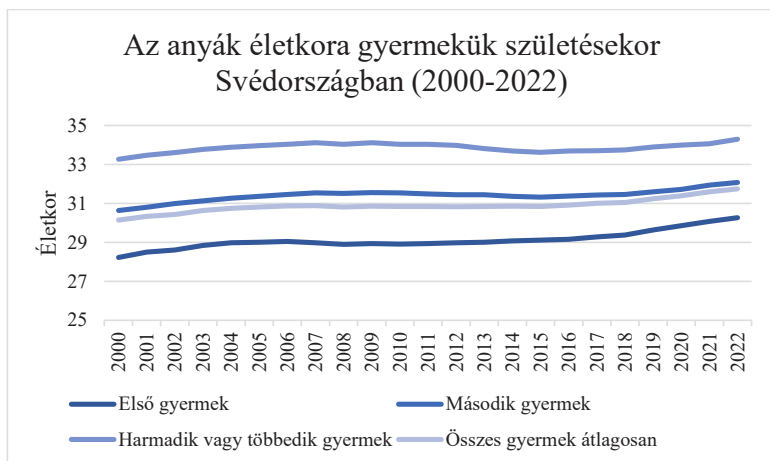
A termékenységi változások három fő dimenzió mentén értelmezhetők. Egyrészt a gyermekvállalás életkori kitolódása figyelhető meg, ami azonban lassulni látszik. Másrészt a gyermekek számának csökkenése tapasztalható, amivel együtt növekszik a gyermektelenség a kétgyermekes családmodell rovására. Harmadrészt, az élveszületések számának stagnálása mellett 2021-ig a TTA növekedett, amit a gyermekvállaló nők számának csökkenése és a gyermekvállalási kedv erősödése magyaráz (Spéder 2024). Ez a termékenységi mintázat összhangban áll a második demográfiai átmenet nemzetközi tendenciáival (Spéder 2021).

A svéd termékenység alakulása

Az anyává válás átlagos életkora, ahogy minden európai országban, Svédországban is kitolódott az 1990-es 26,3 évről 2000-re 28,2 évre, majd 30,3 évre 2022-re. A második gyermeket a svédek átlagosan 32,1 éves korukban hozzák a világra 2022-ben, míg a harmadik vagy többedik gyermeket 34,3 éves korban. (5. ábra). A gyermekvállalás átlagos életkora 2000 és 2022 között 1,4 évvel emelkedett 30,3-ról 31,7 évre.

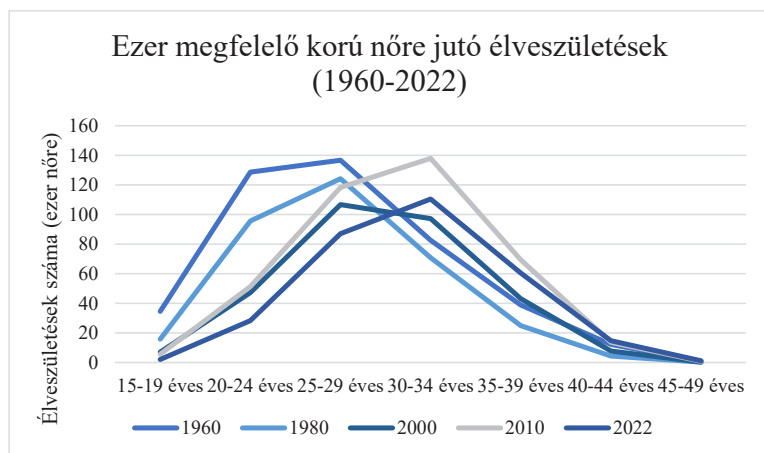
KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

5. ábra. Az anyák életkora gyermekük születésekor Svédországban (2000–2022)

Forrás: Saját szerkesztés a Statistic Sweden adatai alapján

1990 előtt a svéd anyák leggyakrabban 20–24 évesen, illetve 25–29 évesen vállalták gyermekeiket (6. ábra). A 2000-es évekre ez tovább tolódott és 2005-től jellemzőbb, hogy 30–34 éves korban vállalnak a legtöbbet, azonban továbbra is magas a 20-as éveik végén gyermeket vállalók aránya. Ezen kívül növekedett az idősebb korosztályok gyermekvállalása, főként a 35–39 évesek esetén, de a 40–44 évesek körében is enyhe növekedés tapasztalható.

6. ábra. Ezer megfelelő korú nőre jutó élveszületések Svédországban (1960–2022)

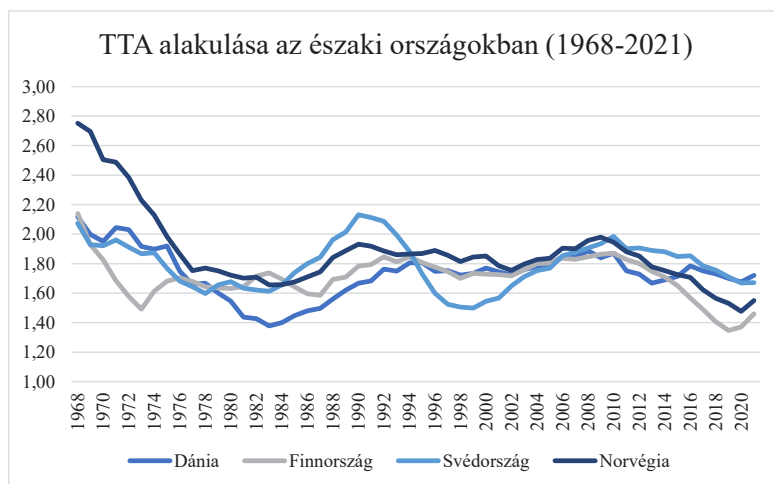
Forrás: Saját szerkesztés a Statistic Sweden adatai alapján

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

A svéd termékenység csökkenése egyrészt a kevesebb gyermek vállalására, másrészt az első gyermek vállalásának elhalasztására vezethető vissza, ami növeli a gyermektelenség kockázatát és csökkenti a további gyermekek születésének biológiai esélyét (Oláh et al. 2008). Ugyanakkor a 30 év feletti nők körében emelkedő gyermekvállalás a befejezett termékenységet növeli (Andersson et al. 2009). Svédországban a kétgyermekes családmodell a domináns, minden iskolai végzettségi szinten. Bár a magasabb végzettségű nők később vállalnak gyermeket, a gyermektelenség aránya körükben valamivel alacsonyabb (15,0%), mint az alacsonyabb végzettségűeknél (15,8%) (Neyer et al. 2017). Az 1970 után születetteknél enyhe, 1–2%-os növekedés figyelhető meg a gyermektelenségben, miközben az egygyermekes családok aránya csökkent, a háromgyermekeseké pedig stabilan 30% körül maradt (Oláh–Bernhardt 2008).

Svédországban az 1960-as évektől a termékenység változását hullámvasútként (roller coaster) jellemzik, ugyanis az időszakos TTA egyenletlenül alakult a vizsgált időszakban (7. ábra). 1968-ban a TTA az európai átlagnál (2,38) magasabb volt, Norvégiáé például 2,75. 1990-ben az európai átlag 1,72-re csökkent, és az északi országok közül Dánia kivételével mindegyik az átlag fölött maradt. Az ezredfordulón a legalacsonyabb értékek mutatkoztak (Európa: 1,4; Svédország: 1,49). 2020-ra Svédország és Dánia 1,66-os értékkel továbbra is meghaladta az 1,47-es európai átlagot. A kohorsz termékenység stabilabb képet mutat: a második világháború után született nők befejezett termékenysége 1,9–2,0 között alakult (Andersson et al. 2009; Oláh–Bernhardt 2008).

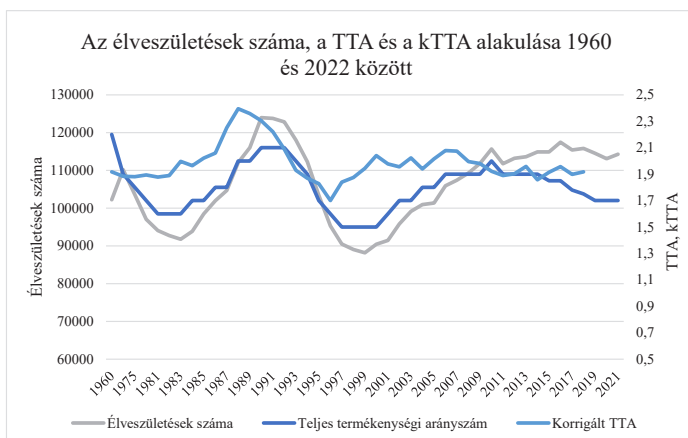
7. ábra. Az északi országok teljes termékenységi arányszáma 1968 és 2021 között
Forrás: Saját szerkesztés az EUROSTAT adatai alapján

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Kiemelendő, hogy a halasztó tendenciát Svédország esetében is követi a bepótlás időszaka, amikor az elhalasztott első születések megtörténnek. Összességében tehát az látható, hogy bár a fiatalabb kohorszok gyermekvállalási életkora magasabb, a befejezett termékenyséjük nem marad el az idősebb kohorszokétól, vagyis nem válnak kevesebb gyermeket (Andersson et al. 2009).

Svédországban, ahogy a többi állam esetében is, az 1964 és 1983 közötti meredeken csökkenő termékenységet a modern fogamzásgátlási módszerek elterjedésével (1964), a nők oktatásban való nagyobb arányú részvételével és munkaerő-piaci részvételük növekedésével magyarázzák. A foglalkoztatási ráta az 1968-as 55,6%-ról 1981-re 80,1%-ra nőtt. Erre a tendenciára több magyarázat is adható, például egyre több nő szerzett magasabb végzettséget, ezáltal jobb munkahelyi lehetőségek nyíltak meg előttük, ami a munkahelyi stabilitáshoz is hozzájárult. Ezen túl iskolai végzettségtől függetlenül is növekedett a munkaerő-piac stabilitása, csökkent a munkanélküliség a nők körében (Korpi–Stern 2006), valamint 1960 után kezdtek igazán nagy hangsúlyt fektetni a foglalkoztatás és a gyermekgondozás összeegyeztetését támogató politika kialakítására (Andersson et al. 2009). Az 1980-as évek végére egy kisebb baby boom következett be, melynek egyik oka a folyamatosan javuló gazdasági helyzet volt. A másik okaként a 80-as évek elején bevezetett gyorsasági prémiumot lehet említeni, mely családpolitikai intézkedés arra ösztönözte a szülőket, hogy rövidebb időn belül vállalják második vagy a további gyermeküket (1986 óta 30 hónapon belül). Ez akkor jelentett prémiumot, amennyiben az anyák jövedelme két szülés között alacsonyabb volt a korábbiánál. Az 1990-es években egy újabb csökkenés látható a TTA esetén (8. ábra). Ennek oka a gazdaságban bekövetkező recessziós időszak volt, melynek során a támogatások is csökkentek, így a családok úgy érezhették, kevésbé megengedhető számukra a (további) gyermekvállalás (Hoem 2005).

8. ábra. Az élveszületések száma, a TTA és a kTTA alakulása 1960 és 2022 között Svédországban

Forrás: Saját szerkesztés a Statistic Sweden adatai alapján

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

A 2008-as gazdasági válság nem gyakorolt mérhető hatást a termékenység alakulására, továbbá a nemek közötti egyenlőséget támogató intézkedések is mindinkább pozitív irányba változtak. Mégis azt láthatjuk, hogy bár a 2000-es évek elején a termékenység emelkedett, az utóbbi évtized csökkenő trendje megkérdőjelezi a skandináv modell fenntarthatóságát, valamint a nemek közti egyenlőség pozitív hatását a termékenységre (Hellstrand et al. 2021). A halasztás utáni pótlás ideiglenesen ellensúlyozta a csökkenést. Bár a családbarát politikáktól növekedést vártak, kutatások szerint ezek a kohorsztermékenység csökkenését akadályozták meg, de nem növelték azt. Svédországban a csökkenés mérsékeltebb, az idősebbek pótlása részben kompenzálhatja a visszaesést; a kohorsztermékenység pedig 1,73–2,01 között stabilizálódott (Hellstrand et al. 2021; Neyer et al. 2022).

A családpolitika életben lévő intézkedései korábban alapvetően pozitív irányba hatottak, valamint nem változtak nagy mértékben (apakvóta, lerövidített pénzbeli ellátás a gyermekek ápolásában), így ilyen szempontból nem indokolhatják a termékenység csökkenését. Felmerülhet, hogy amennyiben a családpolitikai intézkedések már nem felelnek meg a társadalmi elvárásoknak, akkor is csökkenhet a termékenység. Az első születések aránya visszaesett, a gyermektelenség főként az alacsonyabb végzettségű nők körében nőtt. A termékenységi trendek bár összhangban vannak a gazdasági ciklusokkal, a recessziók nem idéztek elő arányos csökkenést. A termékenységszűkülés motorja tehát az első gyermekvállalás elmaradása, ezért a jövőben ennek vizsgálata kulcsfontosságú.

Neyer et al. (2022) kutatásai szerint a gazdasági változások inkább szubjektív észleléseken keresztül befolyásolják a gyermekvállalást. A pesszimista jövőkép és intézményi bizalmatlanság csökkenti a szülővé válás valószínűségét. Ez arra utal, hogy nem a konkrét események, hanem azok észlelése határozza meg a gyermekvállalási szándékokat. Így a 2010-es évek termékenységszűkülése a gazdasági bizonytalanság növekvő érzékelésének következményeként értelmezhető. A gyermekvállalási döntésekben tehát egyre nagyobb szerepet kap a szubjektív jövőkép, ami fordulatot jelez a svéd termékenységi magatartásban.

Adatok és módszer

A kutatás célja Magyarország és Svédország termékenységi trendjeinek leíró és összehasonlító elemzése, különös tekintettel a gazdasági, demográfiai, munkaerőpiaci és családpolitikai mutatók alakulására. A vizsgálat makroszintű, idősoros trendelemzésen alapul, amely az 1995 és 2022 közötti időszakra vonatkozó nemzetközi adatforrások – többek között a World Bank, az OECD, a KSH és a Statistic Sweden – alapján készült. A családpolitikai kiadásokat GDP-arányos mutatókkal vizsgáltam, így a különböző nagyságú és szerkezetű gazdaságok közötti eltérések kiegyenlíthetők. Az adatok feldolgozásánál figyelembe vettem, hogy egyes intézkedések orszá-

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

gonként eltérő kategorizálásban jelennek meg: például Svédországban a családi adókedvezmények a statisztikákban nem önálló tételként szerepelnek, ezért az ilyen eseteket külön jeleztem a táblázatokban és ábrákon. Az elemzés célja nem ok-okozati összefüggések feltárása, hanem a TTA és a kiválasztott strukturális tényezők közötti lehetséges együtt mozgások és időbeli mintázatok azonosítása. A vizsgálat során arra törekszem, hogy feltérképezzem, milyen irányú és intenzitású egybeesések figyelhetők meg a TTA és bizonyos gazdasági, demográfiai, munkaerő-piaci, valamint családpolitikai mutatók trendjei között.

Az elemzés során az alábbi kutatási kérdésekre keresem a választ: Milyen kapcsolatok rajzolódnak ki a családpolitikai intézkedések és a termékenység időbeli változásai között? Milyen együtt mozgás figyelhető meg strukturális tényezők (pl. a nők munkaerőpiaci helyzete, nemek közötti bérszakadék) és a teljes termékenységi arányszám alakulása között a vizsgált országokban?

A fenti kérdések mentén az alábbi hipotéziseket fogalmaztuk meg:

H1: A családpolitikai intézkedések és a TTA között pozitív irányú együttjárás figyelhető meg. Az intézkedések hatása nem azonnal, hanem többnyire időbeli eltolódással (késleltetett együttjárás formájában) válhat érzékelhetővé a trendekben. A jelen vizsgálat trendelemzésre épül, ezért nem oksági hatásokat, hanem idősoros párhuzamokat tár fel.

H2: A társadalmi-gazdasági strukturális tényezők (pl. GDP, női foglalkoztatottság, munkanélküliség) alakulása és a termékenységi trendek között együttjárás figyelhető meg. Rövid távon bizonyos tényezők (pl. női foglalkoztatottság növekedése) a gyermekvállalás halasztásával negatív együttmozgást, hosszabb távon viszont a stabilabb életfeltételek révén pozitív együttmozgást eredményezhetnek. Az elemzés nem oksági hatásokat vizsgál, hanem a mutatók közötti idősoros korrelációkat és irányokat követi.

A hipotézisek vizsgálatához különböző mutatócsoportokat vontam be, mint például az iskolai végzettség, a nemek közötti bérszakadék, a nők átlagos gyermekvállalási életkora, valamint a családtámogatások GDP-hez viszonyított aránya. A strukturális tényezők jelen tanulmányban a gazdasági és társadalmi környezet azon változóit jelentik, amelyek közvetve vagy közvetlenül alakíthatják a gyermekvállalási döntéseket. Ilyen tényezők többek között a női foglalkoztatottság szintje, a nemek közötti bérszakadék, valamint demográfiai mutatók, mint például a nők átlagos életkora az első gyermekvállaláskor és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya. E változók hatásmechanizmusa sokrétű: míg például a gazdasági növekedés és a foglalkoztatottság emelkedése hosszabb távon stabilizálhatja a termékenységet, addig a női foglalkoztatás és az iskolázottság növekedése rövid távon halasztó hatással is járhat.

A családpolitikai intézkedéseket három fő kategóriába sorolom: pénzügyi támogatások (pl. családi pótlék, anyasági ellátások), természetbeni támogatások (pl. ingyenes vagy kedvezményes szolgáltatások, bölcsődei ellátás), valamint adóked-

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

vezmények (pl. családi adókedvezmény, jelzáloghitel-elengedés). E felosztás segíti annak bemutatását, hogy a különböző típusú intézkedések eltérő módon és intenzitással kapcsolódhatnak a termékenységi trendekhez.

Ezek segítségével a termékenységi trendek strukturális környezetben való elhelyezésére törekedtem, nem pedig közvetlen kauzális kapcsolatok megállapítására. Az alábbi 2. táblázat összefoglalja a kiválasztott mutatókat, melyek elemzésére 1995 és 2022 közötti időszakból kerül sor.

2. táblázat. Az elemzésbe bevont mutatók

Változócsoport	Mutató	Forrás
Társadalmi mutató	Nemek közötti bérszakadék (%)	OECD (2024)
Demográfiai mutatók	25-34 éves felsőfokú végzettségű nők, % az azonos korcsoportban	OECD (2024)
	A nők átlagos gyermekvállalási életkora	Statistic Sweden, KSH
Munkaerőpiaci mutató	Női foglalkoztatási ráta, a munkaképes korú népesség %-a	OECD (2024)
Családtámogatásokhoz kapcsolódó mutatók	Családtámogatásokra fordított pénzbeli kiadások a GDP %-ában ⁴	OECD (2024)
	Családtámogatásokra fordított természetbeni kiadások a GDP %-ában ⁵	OECD (2024)
	Családtámogatásokkal kapcsolatos adókedvezmények a GDP %-ában ⁶	OECD (2024)

Forrás: Saját szerkesztés az adatbázisok változói alapján

A makro adatok statisztikai elemzése módszertanilag két szakaszra bontható. Az első szakaszban a változók nemparaméteres jellegét normalitásteszték igazolták,

⁴ A gyermekhez kapcsolódó pénzbeli juttatások magukban foglalják a családi pótlékot (amely egyes országokban jövedelemfüggő), a szülői szabadság idejére járó állami jövedelemtámogatásokat, valamint bizonyos országokban az egyszülős családok számára biztosított jövedelemtámogatást is (OECD Family Database).

⁵ A természetbeni kiadások közé tartozik a gyermekgondozási és koragyermekkori nevelési intézmények közvetlen finanszírozása vagy támogatása, a szülőknek címkezett kifizetések formájában nyújtott állami gyermekgondozási támogatás, valamint a családokat célzó szolgáltatásokra fordított állami kiadások, ideértve az intézményi ellátásokat és az otthoni segítségnyújtást a rászoruló családok számára (OECD Family Database).

⁶ A családok számára az adórendszeren keresztül nyújtott pénzügyi támogatás magában foglalja az adómentességeket, a gyermekek után járó adóalap-kedvezményeket, valamint a gyermekek után járó adókedvezményeket. Amennyiben a gyermekek után járó adókedvezmény összege meghaladja az adófizetési kötelezettséget, és a különbözetet készpénzben visszatérítik az adózónak, akkor ezt az összeget a fent említett pénzbeli transferek között kell elszámolni (OECD Family Database).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

ezért Spearman-féle rangkorrelációs vizsgálatot alkalmaztunk a változók közötti nem lineáris kapcsolatok feltárására (1. melléklet). A második szakaszban trendelemzést készítettünk az időbeli változások feltérképezésére, amely a TTA időbeni alakulásának irányát, intenzitását és változási pontjait vizsgálja, különös tekintettel a gazdasági recessziók és családpolitikai intézkedések időpontjaira. Fontos módszertani megfontolás, hogy a családpolitikai intézkedések hatása a termékenységi mutatókban gyakran nem közvetlenül, hanem időben eltolódva (lag-hatás formájában) jelenik meg. Például egy új támogatási forma vagy adókedvezmény bevezetése esetében több év is eltelhet, mire annak tényleges hatása mérhetővé válik a születési statisztikákban. Jelen elemzés azonban elsősorban trendelemzésen alapul, amely a főbb idősoros együttmozgásokra koncentrál, és nem végez külön időkésltetett számításokat. Ennek ellenére az eredmények értelmezésekor figyelembe kell venni, hogy a bemutatott párhuzamok mögött késleltetett hatások is állhatnak, ami a későbbi kutatások számára további vizsgálati lehetőséget nyújt.

A trendelemzés eredményei

MAGYARORSZÁG (1995–2022)

A TTA és a családtámogatási kiadások kapcsolatának vizsgálata során négy fő indikátort vettem össze: a TTA éves értékeit, a pénzbeli családtámogatások GDP-hez viszonyított arányát, a természetbeni családtámogatásokat, valamint az adókedvezmények GDP-hez viszonyított arányának alakulását. A négy idősor alapján elvégeztük a változókhoz leginkább illeszkedő trendfüggvények becslését, és megvizsgáltuk azok magyarázóerejét.

A TTA értéke 1995-ben még 1,5 körül mozgott, majd a kétezres évek elején folyamatosan csökkenni kezdett, 2011-ben érve el mélypontját (1,23). Ezt követően enyhe, de tartós növekedés figyelhető meg, amely 2021-re újra megközelítette az 1,5-ös értéket. A TTA alakulásához illesztett másodfokú polinomiális trendfüggvény jól megragadja ezt az U-alakú mintázatot, amit a magas magyarázóerő is alátámaszt. Ez az eredmény azt jelzi, hogy a termékenység alakulása nem lineárisan, hanem egyértelműen töréspontokat követve változott a vizsgált időszakban.

A pénzbeli családtámogatások GDP-arányos értéke 1995-ben kiemelkedően magas volt (2,5% felett), majd az ezredfordulóra meredeken csökkent, ezt követően a 2000-es évek közepén ismét emelkedett, majd a 2010-es évektől fokozatos visszaesés figyelhető meg. Ennek egyik oka lehet, hogy egyre kevesebb gyermek születik, vagyis egyre kevesebbe a GYES/GYED, családi pótlék és egyéb pénzbeli kiadás, tehát ebben benne van egy „természetes” csökkenő trend. A trendvonal illesztéséhez egy harmadfokú polinomiális függvény bizonyult a legalkalmasabbnak, amely az értékek ciklikus hullámozását jól leköveti. A determinációs együttható közepes erősségű

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

kapcsolatot jelez, vagyis a trend időbeli változásának iránya azonosítható, de a teljes szórás nem magyarázható kizárólag ezzel a függvényvel.

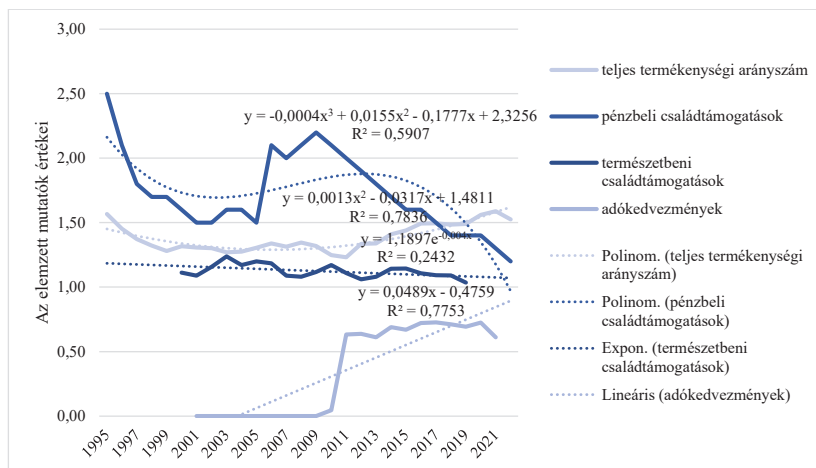
A természetbeni családtámogatások GDP-arányos alakulása ugyanakkor lényegesen alacsonyabb szinteken mozgott a teljes vizsgált időszak alatt. Az értékek alapvetően stagnálást vagy lassú csökkenést mutattak, egészen a 2020 utáni évekig, amikor látványos visszaesés következett be. Az adatokra illesztett exponenciális trendfüggvény egy fokozatos csökkenési mintázatot rajzol ki, azonban az alacsony R^2 arra utal, hogy a változás nem követ egységes trendet, és az adatsor nagy részét nem magyarázza meg az illesztett modell.

Az adókedvezmények GDP-arányos értéke a vizsgált időszak második felében markáns növekedést mutatott. Míg 2005 és 2010 között az adókedvezmények volumene gyakorlatilag stagnált, elenyésző vagy közel zéró értékekkel, addig 2011-ben jelentős szintemelkedés következett be, amely egyértelműen a családi adókedvezmény rendszerének átalakításához köthető. A pénzbeli támogatások mértékének csökkenése a gyermekszám csökkenésén felül ehhez az átalakításhoz is kapcsolható. Ezt követően a mutató egyértelműen emelkedő pályára állt, amelyet a lineáris trendvonal is visszaigazol: az R^2 értéke 0,7753, vagyis a modell viszonylag magas magyarázóerővel írja le az időbeli változást. Ezzel párhuzamosan a magyar családpolitika hangsúlya a 2010-es évektől egyre inkább a munkajövedelmekhez kötött támogatások, különösen az adókedvezmények irányába tolódott el. Ezek az intézkedések elsődlegesen a foglalkoztatott, jellemzően középosztálybeli háztartásokat célozzák, és jól illeszkednek a keresetpótló logikájú ösztönzők nemzetközi családpolitikai trendjeihez. Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy ez egyfajta kizárást is jelent a nem dolgozó vagy alacsony keresetű csoportokkal szemben, ezzel tovább növelve a társadalmi egyenlőtlenségeket (Makay et. al 2024).

Az időbeli összehasonlítások megbízhatóságának szempontjából kiemelten fontos figyelembe venni, hogy az OECD családpolitikai statisztikáiban Magyarország esetében történtek módszertani és besorolási változások a vizsgált időszak alatt. Az egyes támogatási formák – például közvetlen pénzbeli juttatások és adókedvezmények – időben eltérő módon kerültek elszámolásra és kategorizálásra. Előfordult, hogy egyes programokat – például a családi adókedvezményt vagy a Babaváró támogatást – eredetileg nem tartalmaztak a statisztikák, vagy azok később új besorolást kaptak, például adórendszeren keresztüli támogatásként. Mindez korlátozza az időbeli trendek mechanikus értelmezését, és szükségessé teszi az adatok kontextus-érzékeny, módszertani szempontokat is figyelembe vevő elemzését.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

9. ábra. A TTA, a pénzbeli és a természetbeni családtámogatások és az adókedvezmények trendjének alakulása Magyarországon 1995 és 2022 között
Forrás: Saját szerkesztés az OECD adatbázis (2024) alapján

A négy idősor összehasonlítása alapján megállapítható, hogy a TTA és a különböző típusú családtámogatások alakulása között eltérő mintázatú időbeli együtt mozgás figyelhető meg. A pénzbeli és természetbeni támogatások trendjei nem követik szorosan a termékenység alakulását, míg az adókedvezmények esetében részleges együtt járás figyelhető meg a 2011–2021 közötti időszakban. Ez arra utal, hogy bár a családtámogatási kiadásoknak lehet serkentő hatásuk a gyermekvállalási döntésekre, a kapcsolat nem lineáris és nem közvetlen. Valószínűsíthető, hogy a gyermekvállalási hajlandóság alakulását más strukturális és szubjektív tényezők – például a jövőbe vetett gazdasági bizalom, a női foglalkoztatottság vagy az oktatási expanzió – is befolyásolják.

A termékenységi arányszám alakulásának megértéséhez szükséges figyelembe venni azokat a társadalmi-gazdasági tényezőket, amelyek közvetetten hatással lehetnek a gyermekvállalási döntésekre. E körben kiemelten fontos szerepet játszik a nők munkaerő-piaci helyzete, az iskolai végzettség szintje, a nemek közötti bérkülönbség, valamint a gyermekvállalás életkori időzítése.

A női foglalkoztatási ráta a vizsgált időszak során folyamatos és jelentős növekedést mutatott: az 1995-ös 50% körüli értékről 2022-re közel 67%-ra emelkedett. Az adatokra illesztett lineáris trendvonal magas magyarázóereje a fokozatos és stabil növekedésre utal. Ez a tendencia összhangban áll a második demográfiai átmenet során megfigyelhető mintákkal, ahol az oktatási expanzió és a nők munkavállalása kulcsszerepet játszik a gyermekvállalás halasztásában. Ugyanakkor a foglalkoztatási

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

biztonság növekedése kedvező feltételeket teremthet a gyermekvállaláshoz, ezáltal közvetve hozzájárulhatott a TTA 2011 utáni emelkedéséhez.

A 25–35 éves korosztályban a felsőfokú végzettséggel rendelkező nők aránya 1995 és 2022 között több mint megduplázódott, 15%-ról közel 40%-ra emelkedett. A lineáris trendfüggvény és a kiemelkedően magas magyarázóerő az oktatási expanzió erőteljes befolyását tükrözi. A felsőfokú végzettség növekedése szoros kapcsolatban áll a gyermekvállalás halasztásával, mivel a továbbtanulás, majd a stabil munkaerőpiaci elhelyezkedés elérése kitolja a szülővé válás időzítését. Ennek hatására a termékenységi arányszám időszakosan csökkenhet, különösen az első gyermek vállalásának elhalasztása révén.

Az átlagos gyermekvállalási életkor 1995-ben még 26 év alatt volt, míg 2022-re meghaladta a 30 évet. Az illesztett lineáris trend magas R^2 értéke a gyermekvállalás időzítésében bekövetkező jelentős eltolódást jelzi. Ez a változás egybeesik az oktatási és foglalkoztatási életpályák kitolódásával, valamint a társadalmi normák átalakulásával. A gyermekvállalás halasztásának tendenciája időben együtt mozoghat a TTA alakulásával, mivel a későbbre tolódó első gyermekvállalás a vizsgált években alacsonyabb éves termékenységi mutatókkal járhat együtt, anélkül, hogy ez feltétlenül a végső gyermekvállalási szándék csökkenésére utalna.

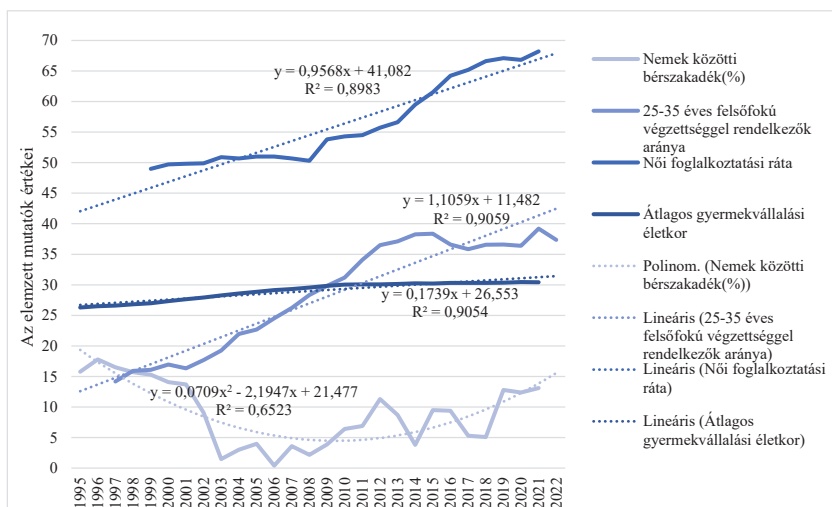
A nemek közötti bérkülönbség kezdetben 20% körüli értékről indult, majd 2003 és 2015 között jelentősen csökkent, időnként 5% alá is esett, míg 2022-re ismét 15% körüli emelkedett. A változás nem lineáris lefutású, a legjobban egy másodfokú polinomiális trendkövetéssel írható le. A bérszakadék csökkenése elősegítheti a nők gazdasági önállóságát, ami a gyermekvállalás feltételei szempontjából kedvező lehet, ugyanakkor a növekvő relatív bérek paradox módon a gyermekvállalás halasztásával is járhatnak, ha a munkahelyi karrier előtérbe kerül.

A vizsgált négy strukturális indikátor hasonló irányú trendeket mutat: a nők oktatási és gazdasági pozícióinak erősödése az elmúlt három évtizedben életmódbeli és attitűdbeli változásokkal járt együtt. Ezzel párhuzamosan megfigyelhető a gyermekvállalás időzítésének kitolódása, a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező, munkaerőpiacon aktív nők arányának növekedése, valamint a nemek közötti bérkülönbségek mérséklődése (noha azok továbbra is fennállnak). E tendenciák időben egybeesnek a TTA 2000 utáni csökkenésével, majd későbbi stabilizálódásával, ugyanakkor e párhuzamok nem értelmezhetők közvetlen oksági kapcsolatokként.

Az adatsorok alapján megállapítható, hogy a TTA emelkedése nem járt együtt a családtámogatások arányos növekedésével. Ez arra utal, hogy a pénzbeli családtámogatási kiadások és a termékenységi trendek közötti kapcsolat nem lineáris, és az együtt mozgás sem feltétlenül értelmezhető közvetlen ok-okozati viszonyként. A női foglalkoztatás és az oktatási szint emelkedése, a gyermekvállalás életkorának kitolódása, valamint a bérkülönbségek átmeneti csökkenése mind olyan tényezők, amelyek a második demográfiai átmenet keretei között értelmezhetők. E struktu-

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

10. ábra. A nemek közötti bérszakadék, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a 25–35 éves korosztályban, a női foglalkoztatási ráta és az átlagos gyermekvállalási életkor trendjének alakulása Magyarországon 1995 és 2022 között
Forrás: Saját szerkesztés az OECD, KSH adatbázis (2024) alapján

rális trendek időbeli együtt mozgása a TTA alakulásával arra utal, hogy a gyermekvállalási döntéseket komplex társadalmi és gazdasági környezet befolyásolja. Bár az egyes változók trendjei párhuzamba állíthatók a termékenységi mutató alakulásával, az oksági viszonyok egyértelmű kimutatása e makroszintű adatok alapján nem lehetséges.

Összességében az elemzés rávilágít arra, hogy a magyar termékenységi arányszám alakulása több, egymással egyidejűleg ható tényező időbeli együtt mozgásának eredőjeként értelmezhető, és a családpolitikai kiadások önmagukban nem adnak elegendő magyarázatot a gyermekvállalási hajlandóság változásaira. A vizsgált időszak utolsó éveit a Covid-19 világjárvány idejére estek, amely rövid távon érezhetően befolyásolhatta a gyermekvállalási döntéseket és ezáltal a termékenységi trendeket. A pandémia során a gazdasági bizonytalanság, a jövedelemkiesések, valamint a járványhelyzetből fakadó egészségügyi kockázatok sok esetben a gyermekvállalás elhalasztásához vezettek. Szalma és Takács (2022) empirikus vizsgálatai rámutattak, hogy a magyarországi reprodukciós döntéseket nemcsak az anyagi tényezők, hanem az intézményi bizalom megrendülése és a jövőkép romlása is jelentősen befolyásolta. Nemzetközi összehasonlításban is megfigyelhető, hogy a pandémia kezdeti időszakában több országban visszaesett a születésszám, ugyanakkor hosszabb távon részleges korrekció is tapasztalható volt, amikor a háztartások alkalmazkodtak az

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

új körülményekhez (Szalma–Takács 2022). Jelen elemzés nem a Covid-19 közvetlen hatásainak részletes feltárására vállalkozik, hanem hosszabb távú trendekre fókuszál, ezért a pandémiás évek adatait ennek a korlátozásnak a tudatában szükséges értelmezni.

Svédország (1995–2022)

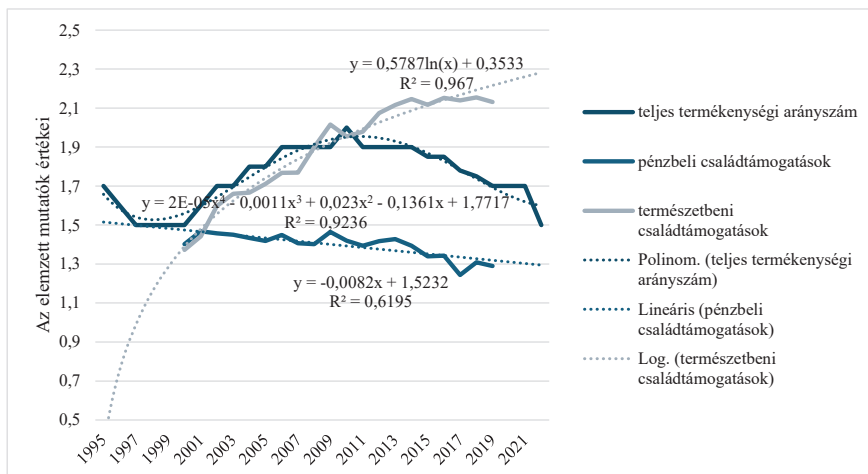
A svéd termékenységi mintázatok vizsgálatához szintén a magyar adatoknál is használt mutatókat vizsgálom. A mutatók idősoros alakulása jól tükrözi a svéd társadalmi és gazdasági környezet stabilitását, valamint a hosszú távú strukturális változásokat, amelyek befolyásolhatták a termékenységi döntéseket.

A TTA Svédországban a vizsgált időszak során viszonylag magas szinten ingadozott, 1995-ben 1,7 körüli értékről indulva, 2010 körül elérve az 1,9-et, majd 2022-re ismét csökkenve, közel 1,6-ra. Az értékekre illesztett negyedfokú polinomiális trendfüggvény az enyhe ciklikusságot jól megragadja, egyben kiemeli a 2000-es évek közepi és 2010-es évek eleji magasabb szintet. A pénzbeli családtámogatások GDP-hez viszonyított aránya ugyanakkor lineárisan csökkenő tendenciát mutatott a vizsgált időszakban. Fontos azonban megjegyezni, hogy ez a csökkenés nem feltétlenül utal a támogatáspolitikai szándékos visszaszorítására. Elképzelhető, hogy a csökkenés mögött strukturális demográfiai tényezők – például a gyermeknépesség arányának csökkenése vagy az igénybe vevők számának visszaesése – állnak. Ennek megfelelően a támogatási arány mérséklődése inkább a jogosultságok alakulásával vagy a társadalmi szükségletek változásával mozoghat együtt, semmint közvetlen politikai visszalépést tükrözne. Ez az összefüggés is rámutat arra, hogy a támogatási formák és a termékenységi mutatók közötti kapcsolat nem lineáris és nem értelmezhető egyértelmű oksági viszonyként. Az időbeli együtt mozgások vizsgálata azonban lehetőséget ad arra, hogy a termékenységi trendek társadalmi és gazdasági beágyazottságát jobban megértsük.

A természetbeni családtámogatások (pl. bölcsődei ellátás, szülői szabadság) folyamatos emelkedést mutatnak, különösen 2000 után. Az adatokra illesztett logaritmikus trendfüggvény rendkívül magas magyarázóerővel bír, jelezve, hogy a jóléti szolgáltatások expanziója strukturálisan meghatározta a családalapítási lehetőségeket. Az emelkedő természetbeni támogatások szerepe különösen fontos lehetett a női munkavállalás és a gyermeknevelés összeegyeztetésében. Svédországban bár adókedvezmények léteznek, azonban nincsen célzott családi adókedvezmény úgy, mint Magyarországon (pl. családi adóalap-kedvezmény), ezért a családpolitikai kiadások között az adókedvezmények nem szerepelnek, illetve nem képeznek érdemi támogatási csatornát. Emiatt a Svédország esetén nem releváns az adókedvezmények vizsgálata a GDP arányában jelen tanulmány esetén.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

11. ábra. A TTA, a pénzbeli és a természetbeni családtámogatások trendjének alakulása Svédországban 1995 és 2022 között

Forrás: Saját szerkesztés az OECD adatbázis (2024) alapján

A női foglalkoztatási ráta Svédországban a vizsgált időszak egészében kiemelkedően magas és stabil maradt, jellemzően 70% fölötti értékekkel, enyhe növekedési trend mellett. Ez az állandóság jól illeszkedik a svéd jóléti modellhez, amely a gyermekvállalás és a munkavállalás összeegyeztethetőségét támogatja. A női foglalkoztatás magas szintje időben egybeesik a termékenységi mutatók viszonylagos stabilitásával, ugyanakkor a TTA enyhe csökkenése más tényezőkkel, például a gyermekvállalás időbeli kitolódásával is párhuzamba állítható.

A 25–35 éves korosztályban a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya folyamatos növekedést mutatott: 1995-ben 30% körül alakult, 2022-re pedig meghaladta az 55%-ot. Ez a trend jól illeszkedik az északi országok tudásalapú gazdasági modelljéhez. Ugyanakkor az oktatási expanzió időben egybeesik a gyermekvállalás elhalasztásának tendenciájával, ami a termékenységi ráta stagnálásával vagy csökkenésével párhuzamosan jelent meg.

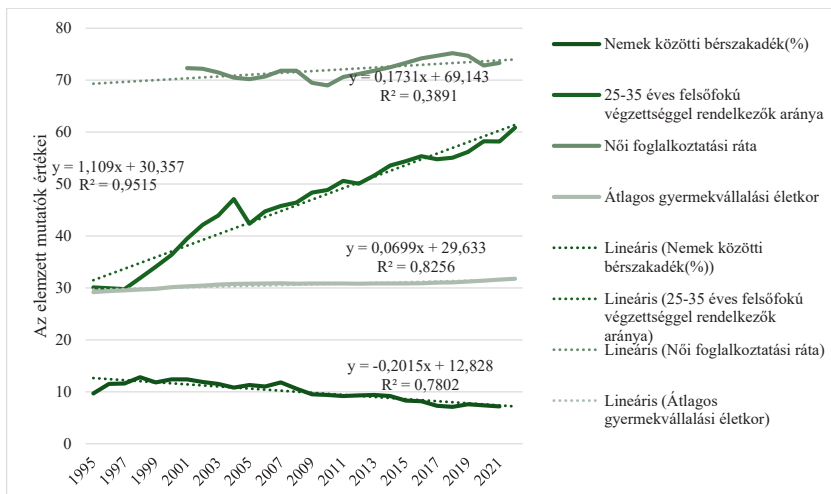
Az első gyermekvállalás átlagos életkora Svédországban szintén fokozatosan emelkedett, noha lassabb ütemben, mint Magyarországon: az 1995-ös mintegy 28 évről 2022-re 30 év fölé nőtt. Az illesztett lineáris trend alapján stabil, folyamatos növekedés figyelhető meg, ami a gyermekvállalási időzítés eltolódására utal. Ez a változás azonban nem jelent radikális normaváltást, mivel a társadalmi elvárások továbbra is a 30 év körüli első szülést tekintik jellemzőnek.

A nemek közötti bérkülönbség a vizsgált időszak elején még 20% felett alakult, majd a 2000-es évek közepére körülbelül 10%-ra csökkent, és ezt követően nem

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

mutatott számottevő változást. A negatív irányú trend csökkenő különbséget jelez. A bérszakadék mérséklődése időben együtt mozog a nők munkavállalási lehetőségeinek bővülésével és gazdasági autonómiájuk erősödésével, amelyek közvetve a gyermekvállalás időzítésére is hatással lehetnek.

12. ábra. A nemek közötti bérszakadék, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a 25–35 éves korosztályban, a női foglalkoztatási ráta és az átlagos gyermekvállalási életkor trendjének alakulása Svédországban 1995 és 2022 között

Forrás: Saját szerkesztés az OECD, Statistic Sweden adatbázis (2024) alapján

Svédországban a termékenységi arányszám viszonylag magas szinten stabilizálódott a vizsgált időszak során, miközben a pénzületi családtámogatások csökkentek, de a természetbeni juttatások bővültek. A strukturális változók – különösen a női foglalkoztatottság, a bérszakadék alacsony szintje és az oktatási expanzió – összhangban vannak a jóléti állam által kínált lehetőségekkel, amelyek lehetővé tették a gyermekvállalás és a munkavégzés egyidejű összeegyeztetését. A svédországi termékenységi mintázatok az elmúlt három évtizedben a jóléti állam és a strukturális stabilitás közötti kölcsönhatások tükrében értelmezhetők. A viszonylag magas és csak mérsékelten csökkenő TTA-értékek, a magas női foglalkoztatottság és az oktatási expanzió együttesen azt sugallják, hogy a gyermekvállalás és a női munkavállalás nem szükségszerűen állnak egymással konfliktusban – ha a társadalmi és intézményi környezet megfelelően rugalmas.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Összegzés és következtetések

A tanulmány célja a termékenységi trendek és azzal együtt változó társadalmi-gazdasági strukturális tényezők feltárása volt Magyarország és Svédország esetében demográfiai mutatók és trendelemzés segítségével.

A magyar és svéd termékenységi trendek hosszú távú alakulása jelentős különbségeket mutat. Magyarországon a rendszerváltást követően a TTA jelentősen visszaesett, és bár a 2010-es években enyhe emelkedés indult meg, az érték 2022-ben is csupán 1,5 körül mozgott. A szülő nők átlagéletkora szintén emelkedett, jelezve a gyermekvállalás halasztását. Svédországban ezzel szemben a TTA a vizsgált időszak nagy részében 1,7–1,9 között stabilizálódott, csak az utóbbi években tapasztalható némi csökkenés. Az anyák első gyermekvállalásának életkora itt is fokozatosan emelkedett, de a halasztás mértéke mérsékeltebb, mint Magyarországon. A svéd modellre jellemző természetbeni családtámogatások, valamint a magas női foglalkoztatottság hozzájárultak ahhoz, hogy a gyermekvállalás jobban integrálódhat a munkavállalásba, míg Magyarországon a pénzületi támogatások dominanciája és az alacsonyabb női foglalkoztatottság inkább a hagyományos családmoddellert erősítette. A magyar és a svéd családpolitika jellegében is eltérő mintát mutat. Magyarországon a szakirodalom szelektív pronatalizmusról beszél (Szalma et al. 2022), mivel a támogatások elsősorban a házasságban élő, középosztálybeli, stabil jövedelemmel rendelkező családokat részesítik előnyben. A pénzületi és adórendszeren keresztül nyújtott kedvezmények hatásmechanizmusa így erősen differenciált társadalmi rétegek között, és feltételezhetően korlátozottan éri el a hátrányos helyzetű csoportokat. Ezzel szemben Svédországban a családpolitikai intézkedések túlnyomórészt univerzális jellegűek: a természetbeni juttatások, a gyermekgondozási ellátások és a rugalmas munkavégzési lehetőségek a teljes társadalom számára hozzáférhetők. Ez a modell a nemek közötti egyenlőség és a munka-család összeegyeztetésének elősegítésére helyezi a hangsúlyt, ami a termékenység fenntartásában hosszabb távon stabilizáló tényezőként működik.

A trendelemzés megerősítette, hogy Magyarországon a TTA 1995 és 2022 között U-alakú mintázatot mutatott, míg Svédországban a TTA magasabb és stabilabb szinten, enyhe ciklikussággal mozgott. A magyar családpolitika a 2010-es évektől a munkajövedelmekhez kötött adókedvezmények irányába tolódott, míg Svédországban a természetbeni támogatások (pl. gyermekgondozás) bővültek, a pénzületi juttatások aránya viszont csökkent. A női foglalkoztatási ráta és az oktatási szint mindkét országban emelkedett, de Svédországban ezek már korábban magas szintről indultak, stabil társadalmi háttérrel biztosítva. Az eredmények arra utalnak, hogy míg Magyarországon a gyermekvállalást befolyásoló trendek még erőteljesen strukturálódnak, Svédországban már intézményesült a munkavállalás és gyermeknevelés összeegyeztetésének jóléti kerete.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Svédország esetén az adatok arra utalnak, hogy a természetbeni családtámogatások (pl. bölcsődék, szülői szabadság) hosszú távon fenntarthatóbb eszközök lehetnek a termékenység stabilizálásában, mint a pusztán pénzbeli transferek. Míg a közvetlen anyagi támogatások GDP aránya csökkent, a szolgáltatásjellegű támogatások bővültek – és ez utóbbiak időben jobban együtt mozognak a termékenységi stabilitással. Ez azt a következtetést sugallja, hogy a jóléti rendszer minősége és elérhetősége fontosabb lehet, mint annak pusztá volumene.

Megállapítható, hogy a H1 hipotézis, miszerint a családpolitikai intézkedések és a TTA között pozitív irányú együttjárás figyelhető meg, részben igazolódott az elemzés alapján. Magyarországon 2011 után a családi adókedvezmények GDP-arányának növekedése és a TTA mérsékelt emelkedése időben párhuzamos mintázatot mutat; ez a párhuzam 1–2 éves eltolással feltételezve is fennmarad, ami a késleltetett együttjárás lehetőségére utal. Ugyanakkor a pénzbeli és a természetbeni támogatások idősorai nem rajzolnak ki következetes együttmozgást a TTA-val, több szakaszban dezintegrált trendeket látunk. Svédországban a természetbeni ellátások fokozatos bővülése együtt halad a termékenység viszonylagos stabilitásával, míg a pénzbeli komponensek csökkenése nem járt a TTA azonnali vagy markáns visszaesésével; ez összhangban áll azzal, hogy az intézményi ellátások (bölcsőde, szolgáltatások) a munkavállalással való összeegyeztethetőségen keresztül közvetetten támasztanak alá stabilabb termékenységi szinteket. Összességében H1 válogatott intézkedésekre és időszakokra igazolódik (különösen: adókedvezmény-TTA HU; természetbeni ellátás-TTA SE), de általános, időben és formákon átívelő együttjárás nem azonosítható.

A H2 hipotézis alapvetően igazolódik, ugyanakkor az irány időhorizont-függő. Magyarországon a női foglalkoztatottság és a felsőfokú végzettségűek arányának emelkedése, valamint a gyermekvállalási életkor kitolódása az idősorokban együtt mozog a TTA fordulópontjaival (előbb csökkenés, majd 2011 után mérsékelt emelkedés), de rövid távon a magasabb foglalkoztatás és iskolázottság a halasztáson keresztül gyakran negatív együttmozgást eredményez. Hosszabb távon ugyanakkor a kedvezőbb egzisztenciális és munkaerő-piaci feltételek a TTA stabilizálódásával/enyhe emelkedésével járnak együtt. Svédországban a magas női foglalkoztatás, a csekélyebb bérkülönbségek és az oktatási expanzió viszonylag stabil szerkezeti környezetet képeznek, ami mellett a TTA ingadozásai mérsékeltek; a szüléskori életkor további kitolódása ugyanakkor csak korlátozottan mozog együtt a TTA rövid távú változásaival. Feltételezett 1–3 éves késleltetéssel több strukturális mutató és a TTA közötti pozitív együttjárás erősödik (különösen a foglalkoztatás esetében), ami összhangban van a szakirodalommal, de oksági következtetés ebből sem vonható le.

Formális lag-elemzést nem végeztünk, ugyanakkor az ábrák értelmezésekor érzékenységi jelleggel megvizsgáltuk, fennállnak-e azonos irányú együttjárások 1–3 éves időbeli eltolás feltételezése mellett is. A magyar adókedvezmény-TTA párosnál a párhuzam 1–2 évvel eltolva is azonosítható, míg a pénzbeli/természetbeni támogatásoknál és több strukturális mutatónál a kép vegyes marad. E kiegészítő meg-

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

figyelések a trendelemzés keretében értelmezendők (oksági következtetést nem adnak), de segítenek elkerülni a szinkron torzítást, amikor egy intézkedés hatása jellemzően időben csúszva jelenik meg a TTA-ban. Mindkét hipotézis részben megerősítést nyert, de a kapcsolatok időben, országoként és mutatócsoportonként eltérő intenzitással jelentkeztek. Az eredmények hangsúlyozzák az összetett társadalmi-gazdasági kontextust, és alátámasztják, hogy egyetlen mutató vagy intézkedés önmagában nem elegendő a termékenységi változások megértéséhez.

Termékenységi és társadalmi-gazdasági mutatók trendelemzésén alapuló idősoros vizsgálat készült, amely az időbeli együttmozgások feltárását tette lehetővé. Fontos hangsúlyozni, hogy ez a megközelítés nem alkalmas ok-okozati viszonyok azonosítására, mivel az egyik változó változása nem váltja ki szükségszerűen a másik változását – különösen a demográfiai döntések összetett jellege miatt.

A GDP-arányos családtámogatási mutatók sem mindig tükrözik a családpolitika tényleges súlyát, mivel azok változását demográfiai tényezők – például a jogosultak számának csökkenése – is befolyásolhatják. Ezért a pénzübeli támogatások arányának visszaesése nem feltétlenül jelent tényleges politikai visszalépést.

A vizsgált időszakban a társadalmi normák, nemi szerepek és intézményi keretek folyamatosan változtak, ami tovább nehezíti az egyes tényezők hatásának elkülönítését. Az aggregált adatok nem alkalmasak az egyéni döntések vizsgálatára, így az eredmények csak strukturális tendenciák szintjén értelmezhetők.

Összességében az elemzés célja nem kauzális viszonyok megállapítása volt, hanem összefüggések és trendbeli párhuzamok azonosítása a termékenységi arányszám és a társadalmi-gazdasági környezet alakulása között. A következtetések ennek megfelelően értelmezendők, és elsősorban hipotézisalkotásra és további kvantitatív vagy mikroszintű kutatások megalapozására szolgálnak.

Irodalom

- Ali, N., Ali, S., Rabbi, F., Bilal, H. (2022): On the interaction between socioeconomic development and fertility rate: A cross-country analysis. *Journal of Public Affairs* 22(2).
- Andersson, G. (2008): A review of policies and practices related to the “highest-low” fertility of Sweden. *Vienna Yearbook of Population Research*, 6, 89–102.
<http://www.jstor.org/stable/23025496>
- Andersson, G., Rønsen, M., Knudsen, L. B., Lappegård, T., Neyer, G., Skrede, K., Teschner, K., & Vikat, A. (2009): Cohort fertility patterns in the Nordic countries. *Demographic Research*, 20(14): 313–352. DOI: 10.4054/DemRes.2009.20.14
- Andorka R. (1987): Gyermekszám a fejlett országokban. Budapest: Gondolat, 33–69.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Ashraf, Q. H., Weil, D. N., Wilde, J. (2013): The Effect of Fertility Reduction on Economic Growth. *Population and Development Review*, 39(1): 97–130.
<https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2013.00575.x>
- Balbo, N, Billari, F.C., Mills, M. (2013): Fertility in Advanced Societies: a Review of research. *European Journal of Population*, 291–238.
<https://doi.org/10.1007/s10680-012-9277-y>
- Baudin, T, De La Croix, D., Gobbi, P. (2020): Endogenous Childlessness and Stages of Development. *Journal of the European Economic Association*, 18(1): 83–133.
<https://doi.org/10.1093/jeea/jvz077>
- Bauernschuster, S., Hener, T., Rainer, H. (2016): Children of a (policy) Revolution: The Introduction of Universal Child Care and Its Effect on Fertility. *Journal of the European Economic Association*, 14(4): 975–1005.
<https://doi.org/10.1111/jeea.12158>
- Beaujouan, É., Toulemon, L. (2021): European countries with delayed childbearing are not those with lower fertility. *Genus*.
<https://doi.org/10.1186/s41118-020-00108-0>
- Berde É., Drabancz Á. (2022): Népesedési scenáriók Magyarországon a családtámogatási program részeredményei és a globális termékenység változásának tükrében. *Közgazdaság*, 2022/1., 259–275. <https://doi.org/10.14267/RETP2022.01.15>
- Berde É., Kovács E. (2016): A svéd és a magyar termékenységi arányszám összehasonlítása. *Közgazdasági Szemle*, LXIII. évf.: 1348–1374.
<https://doi.org/10.18414/KSZ.2016.12.1348>
- Berde É., Németh P. (2014): Az alacsony magyarországi termékenység új megközelítésben. *Statisztikai Szemle*, 92(3): 253–274.
- Berde É., Németh P. (2015): Csehország, Magyarország és Szlovákia termékenységi idősorainak összehasonlítása. *Statisztikai Szemle*, 93/2.
- Bergsvik, J., Fauske, A., Hart, R.K. (2021): Can Policies Stall the Fertility Fall? A Systematic Review of the (Quasi-) Experimental Literature. *Population and Development Review*. <https://doi.org/10.1111/padr.12431>
- Björnberg, U., & Ekbrand, H. (2008): Financial and Practical Kin Support in Sweden: Normative Guidelines and Practice. *Journal of Comparative Family Studies*, 39(1): 73–95. <http://www.jstor.org/stable/41604201>
- Bongaarts, J. (2015): Global Fertility and Population Trends. *Seminars in Reproductive Medicine*, 33(1): 5–10. <https://doi.org/10.1055/s-0034-1395272>
- Brännström, L. (2012): Neighbourhood effects on young people's future living conditions: Longitudinal findings from Sweden. *International Journal of Social Welfare*, 21(4): 325–337. DOI: 10.1111/j.1468-2397.2011.00842.x.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Bukodi, E. (2005): Női munkavállalás és munkaidőfelhasználás. In: Nagy, I., Pongrácz, T., Tóth, I. Gy. (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005. Budapest: TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, 15–43.
- Buyukkececi, Z., Engelhardt, H. (2021): On the relationship between fertility, development and gender equality: A comparison of western and mena countries. *Comparative Population Studies*. <https://doi.org/10.12765/CPoS-2021-09>
- Comolli, Ch. L. (2017): The Fertility Response to the Great Recession in Europe and the United States. Structural economic Conditions and perceived economic uncertainty. *Demographic Research*, 36(51): 1549–1600. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2017.36.51>
- Day, C. (2016): Can Theory Explain the Evidence on Fertility Decline Reversal? *Australian Economic Review*, 49(2): 136–145. <https://doi.org/10.1111/1467-8462.12148>
- Dribe, M., Juárez, S. P., and Scalone, F. (2017): Is It Who You Are or Where You Live? Community Effects on Net Fertility at the Onset of Fertility Decline: A Multilevel Analysis Using Swedish Micro-Census Data. *Population Space Place*, 23. DOI: 10.1002/psp.1987.
- Duvander, A.-Z., Andersson, G. (2008): Gender Equality and Fertility in Sweden. *Marriage & Family Review*, 39: 121–142. DOI: 10.1300/J002v39n01_07.
- Duvander, A.-Z., Brandén, M., Fahlén, S., Ohlsson-Wijk, S. (2017): Women have a stronger say in couples' decisions to have a child. *Sociologisk Forskning*, 54: 307–312. DOI: 10.37062/sf.54.18227.
- Duvander, A.-Z., Brandén, M., Fahlén, S., Ohlsson-Wijk, S. (2019): Who makes the decision to have children? Couples' childbearing intentions and actual childbearing. *Advances in Life Course Research*, 43. DOI: 10.1016/j.alcr.2019.04.016.
- Fényes, H., Pusztai, G., Engler, Á. (2020): Gender Role Attitudes and Religiosity among Higher Education Students. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 19(55): 69–84.
- Fodor, E., Kispeter, E. (2014): Making the 'reserve army' invisible: Lengthy parental leave and women's economic marginalisation in Hungary. *European Journal of Women's Studies*, 21(4): 382–398. <https://doi.org/10.1177/1350506814541796>
- Götmark F., Andersson M. (2020): Human fertility in relation to education, economy, religion, contraception, and family planning programs. *BMC Public Health*, 20(1), 265. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-8331-7>
- Grönlund, A., Magnusson, Ch. (2024): Workplace flexibility and the dilemmas of family-friendly choice: a new perspective on the puzzling gender inequality in Sweden. In: *Making and Breaking Gender Inequalities in Work*, 11–32. DOI: 10.4337/9781035337477.00011.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Grönlund, A., Öun, I. (2018): Beyond the Mummy Track? Part-time Rights, Gender, and Career-Family Dilemmas 1. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 8: 177. DOI: 10.18291/njwls.v8i3.109546.
- Gudmundsson, S., Björgvinsdóttir, L., Molin, J., Gunnarsson, G., & Marsal, K. (1997): Socioeconomic status and perinatal outcome according to residence area in the city of Malmö. *Acta obstetricia et gynecologica Scandinavica*, 76(4): 318–323. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0412.1997.tb07985.x>
- Hellstrand, J., Nisén, J., Vitor, M., Fallesen, P., Dommermuth, L. and Myrskylä, M. (2021): Not Just Later, but Fewer: Novel Trends in Cohort Fertility in the Nordic Countries. *Demography*, 58(4): 1373–1399. <https://doi.org/10.1215/00703370-9373618>
- Hoem, J. (2005): Why does Sweden have such high fertility?. *Demographic Research*, 13(22): 559–572. DOI: 10.4054/DemRes.2005.13.22.
- Husz I. (2006): Iskolázottság és gyermekvállalás időzítése. *Demográfia*, 49(1): 46–67.
- Jemna, D., David, M. (2022): Fertility decline and socio-economic uncertainty in Central and Eastern European countries after 1990. *Applied Economics*, 54: 1–13. DOI: 10.1080/00036846.2021.1991564.
- Kamarás F. (2000): Termékenység, népesség-reprodukció. In: Kolosi T., Tóth I., Gy., Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 2000*, Budapest: TÁRKI, 409–432.
- Kapitány B., Spéder Zs. (2018): Gyermekvállalás. Monostori J., Óri P., Spéder Zs. (szerk.) (2018): *Demográfiai portré 2018*. KSH NKI, Budapest, 47–64.
- Karaman Örsal D. D., Goldstein J. R. (2018): The changing relationship between unemployment and total fertility. *Population Studies*, 72(1): 109–121. <https://doi.org/10.1080/00324728.2017.1404624>
- Kaufman, G., Bernhardt, E. (2012): His and Her Job: What Matters Most for Fertility Plans and Actual Childbearing? *Family Relations*, 61: 686–697. DOI: 10.2307/23324474.
- Klinger A. (1984): Population policy measures: effects on reproductive behavior in Hungary. *Population bulletin of the United Nations*, (17), 64–79.
- Kolk, M. (2014): Understanding Transmission of Fertility Across Multiple Generations – Socialization or Socioeconomics? *Research in Social Stratification and Mobility*. 35. DOI: 10.1016/j.rssm.2013.09.006.
- Korpi, T., Stern, Ch. (2006): Women's Employment in Sweden: Globalization, Deindustrialization, and the Labor Market Experiences of Swedish Women 1950–2000. In: Blossfeld, H.-P., Hofmeister, H. (eds.): *Globalization, Uncertainty, and Women's Careers: An International Comparison*. Publisher: Edward Elgar. DOI: 10.4337/9781781007495.00014.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- König-Castillo D.M., Ott J., König D., Dorffner G. (2022): Influence of Obesity and Unemployment on Fertility Rates: A Multinational Analysis of 30 Countries from 1976 to 2014. *Journal of Clinical Medicine*, 11(5): 1152.
<https://doi.org/10.3390/jcm11051152>
- Lee J.-W. (2020): Determinants of fertility in the long run. *Singapore Economic Review*, 65(04), 781–804. <https://doi.org/10.1142/S0217590819500528>
- Lesthaeghe, R. (2010) The unfolding story of the second demographic transition. *Population and Development Review*, 36(2): 211–251.
<https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2010.00328.x>
- Luci, A., Thévenon, O. (2011): Does Economic Development Explain the Fertility Rebound in OECD Countries? *Population & Societies*, 8: 1–4.
- Luci-Greulich, A., Thévenon, O. (2014): Does Economic Advancement ‘Cause’ a Re-increase in Fertility? An Empirical Analysis for OECD Countries (1960–2007). *European Journal of Population*, 30: 187–221.
<https://doi.org/10.1007/s10680-013-9309-2>
- Madsen, J.B., Moslehi, S., Wang, C. (2018): What Has Driven the Great Fertility Decline in Developing Countries since 1960?. *Journal of Development Studies*. 54(4): 738–757. <https://doi.org/10.1080/00220388.2017.1303675>
- Makay Zs. (2017): 50 éve vezették be a gyermekgondozási segélyt (GYES). *Korfa*, XVII/3.
- Makay Zs. (2018): Családtámogatás, női munkavállalás. In Monostori J., Őri P., Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai Portré 2018*. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 83–102.
- Makay Zs. – Blaskó Zs. (2012): Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás. In Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2012*. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest. 45–56.
- Makay Zs., Kapitány B., Ökrös F. (2024): Családtámogatás, női munkavállalás. In: Monostori J., Őri P. (szerk.): *Demográfiai portré 2024*. KSH NKI, Budapest: 77–95.
- Mcdonald, P. (2000): Gender Equity in Theories of Fertility Transition. *Population and Development Review*, 26: 427–439. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2000.00427.x.
- Merz E.-M., Liefbroer A. C. (2018): Cross-national differences in the association between educational attainment and completed fertility. Do welfare regimes matter? *Vienna Yearbook of Population Research*, 15: 95–120.
<https://doi.org/10.1553/populationyearbook2017s095>
- Myrskylä, M., Kohler, H.-P., & Billari, F. C. (2009): Advances in development reverse fertility declines. *Nature*, 460(7256): 741–743.
<https://doi.org/10.1038/nature08230>

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Neményi, M., Takács, J. (2016): Main Breadwinner Women in Hungary and Their Work- family Balance Related Coping Strategies. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 2: 97–117. DOI: 10.17356/ieejsp.v2i3.170.
- Neyer, G., Andersson, G., Dahlberg, J., Ohlsson-Wijk, S., Andersson, L. and Billingsley, S. (2022): Fertility Decline, Fertility Reversal and Changing Childbearing Considerations in Sweden: A turn to subjective imaginations?. *Stockholm Research Reports in Demography*, 2022: 08, 1–33.
- Paksi, V., Nagy, B., Tardos, K. (2022): Perceptions of Barriers to Motherhood: Female STEM PhD Students' Changing Family Plans. *Social Inclusion*, 10(3): 149–159. <https://doi.org/10.17645/si.v10i3.5250>
- Oláh, L.S. (2003): Gendering fertility: Second births in Sweden and Hungary. *Population Research and Policy Review*, 22: 171–200. <https://doi.org/10.1023/A:1025089031871>
- Oláh, L. Sz., Bernhardt, E. M. (2008): Sweden: Combining childbearing and gender equality. *Demographic Research*, 19: 1105–1144. <http://www.jstor.org/stable/26349269>
- Őri P., Spéder Zs. (2020): Magyarország népesedése 1920 és 2020 között. *Statistikai Szemle*, 98(6): 481–521. <https://doi.org/10.20311/stat2020.6.hu0481>
- Schytt, E. (2013): Agreement in Swedish childless couples' reproductive intentions in relation to age. *Midwifery*, 30. DOI: 10.1016/j.midw.2013.10.019.
- Sobotka, T. (2011): Fertility in Central and Eastern Europe after 1989: Collapse and Gradual Recovery. *Historical Social Research/Historische Sozialforschung*, 36/2 (136): 246–296.
- Spéder, Zs. (2006): Rudiments of recent fertility decline in Hungary: Postponement, educational differences, and outcomes of changing partnership forms. *Demographic Research*, 15(8): 253–288. DOI: 10.4054/DemRes.2006.15.8
- Spéder Zs. (2014): Demográfiai folyamatok: születések, halálozások, korösszetétel. Kolosi T., Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport*, 13/1.: 63–82.
- Spéder Zs. (2021): Termékenységi mintaváltás – a családalapítás átalakulásának demográfiai nyomvonalai Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 31(2): 4–29. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2021.2.1>
- Spéder Zs. (2024): Gyermekvállalás. In: Monostori J., Őri P. (szerk.): *Demográfiai portré 2024*. KSH NKI, Budapest: 39–56.
- Spéder, Zs., Kamarás, F. (2008): Hungary: Secular fertility decline with distinct period fluctuations. *Demographic Research*, 19. 599–664. DOI: 10.4054/DemRes.2008.19.18.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Spéder, Zs., Kapitány, B. (2009): How are Time-Dependent Childbearing Intentions Realized? Realization, Postponement, Abandonment, Bringing Forward. *European Journal of Population*, 25(4). DOI: 10.1007/s10680-009-9189-7
- Spéder Zs., Kapitány B. (2014) Failure to Realize Fertility Intentions: A Key Aspect of the Post-communist Fertility Transition. *Population Research and Policy Review*, 33(3): 393–418. Internet: <https://doi.org/10.1007/s11113-013-9313-6>
- Spéder, Zs., Murinkó, L., & Oláh, L. S. (2020): Cash support vs. tax incentives: The differential impact of policy interventions on third births in contemporary Hungary. *Population studies*, 74(1): 39–54. <https://doi.org/10.1080/00324728.2019.1694165>
- Stanfors, M. (2006): Labor Force Transitions after Childbirth Among Five Birth Cohorts in Sweden. *Journal of Family and Economic Issues*, Springer, 27(2): 287–309. DOI: 10.1007/s10834-006-9015-x
- Szabó-Morvai Á., Bördös K. (2021): A 2000-2015 közötti családpolitikai intézkedések hatása a születésszámra Magyarországon. *Demográfia*, 64(2–3): 137–170. <https://doi.org/10.21543/Dem.64.2-3.2>
- Szalma, I., Hašková, H., Oláh, L., Takács, J. (2022): Fragile pronatalism and reproductive futures in european post-socialist contexts. *SI*, 10(3): 82–6.
- Szalma, I., Takács, J. (2022): Hogyan hatott a Covid19-pandémia a reprodukciós döntésekre Magyarországon? *Szociológiai Szemle*, 32(3): 84–112. <https://doi.org/10.51624/SZOCSZEMLE.2022.3.4>
- Takács J., Szalma I. (2022): Munka- magánélet egyensúlya és családi munkamegosztás. In: Szalma I. & Takács J. (szerk.): *Családszociológiai mozaik*. Szociológiai tudástár 13. A Debreceni Egyetem BTK Szociológia és Szociálpolitika Tanszékének sorozata. Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Tárkányi Á. (2002): A családpolitika változásainak hatásai a termékenységre Közép-Európában. *Demográfia*, 45(1): 48–79.
- Tóth G., Kincses Á., Kovács M. (2024): A termékenység térbelisége Magyarországon, 2021. *Területi Statisztika*, 64. 30–50. DOI: 10.15196/TS640102.
- Vasireddy S., Berrington A., Kuang B., Kulu H. (2023): Education and Fertility: A Review of Recent Research in Europe. *Comparative Population Studies*. <https://doi.org/10.12765/CPoS-2023-21>
- Véron, J., Preston, S., Heuveline, P., Guillot, M. (2002): Demography, Measuring and Modeling Population Processes. *Population* (French Edition). 57. 591. DOI: 10.2307/1535065.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Wood, J., Neels, K. (2019): Local Childcare Availability and Dual-Earner Fertility: Variation in Childcare Coverage and Birth Hazards Over Place and Time. *European Journal of Population*, 35(5): 913–937.
<https://doi.org/10.1007/s10680-018-9510-4>

MELLÉKLETEK

1. melléklet. Spearman-féle rangkorrelációs vizsgálat eredménye

Spearman-féle rangkorreláció	Magyar TTA	Svéd TTA
Nemek közötti bérszakadék	0,311	–0,405*
25-35 éves felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya	0,622**	0,331
Női foglalkoztatási ráta	0,730**	–0,540*
Átlagos gyermekvállalási életkor	0,420*	0,346
Pénzbeli családtámogatások	–0,289	0,04
Természetbeni családtámogatások	–0,468*	0,323
Adókedvezmények	0,686**	–

** 1%-os szignifikancia szinten szignifikáns.

* 5%-os szignifikancia szinten szignifikáns.

Forrás: Saját szerkesztés az elemzés alapján